

NÉHÁNY SZÓ
A NEMZETISÉGI KÉRDÉSRŐL

ÍRTA

MOCSÁRY LAJOS

ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

(Andrássy-út 10. szám.)

1886

I.

A lefolyt országgyűlési ülészakban tárgyalás alá került sok nagyfontosságú ügy közt jelentékeny helyet foglalt el a nemzetiségi kérdés. A törvényhatóságok és községek rendezése, a népfölkelés, a póthitelek, vámtarifa, a Hentzi-ügy egész sorozatát idézték elő az érdekes vitáknak és izgalmas jeleneteknek, melyek mögött most az ajtózáras pillanatában elhalaványulni látszanak a költségvetés tárgyalása, alatta előfordult nemzetiségi viták, de rövid idő múlva valamennyire fátyolt vet az ad acta tétel sorsa s ha majd némi távolból tekintünk vissza a letárgyalt ügyek egész anyagára, ismét ki fog domborodni a nemzetiségi kérdés, mint kimagaslik a bérez, melyet nem láttunk, míg nem távoztunk el az előtte fekvő dombok tövétől.

Gyakran volt már mondva, hogy az úgynevezett közjogi kérdés, vagyis az Ausztriával fennálló viszonyok mellett nekünk nincs fontosabb ügyünk, mint a nemzetiségi kérdés; de nagy fontosságával még nem számoltunk le. Mi még most se tudjuk beletalálni

n

t

v

zott helyzetben vagyunk. A nemzetiségi mozgalmak által másutt is nálunk is, a népvándorlásnak ezredéves bevégzett tényei jöttek revisio alá; sebek gyanánt fakadtak föl régen behegedt forradások, melyek

alól teljesen eltűnni látszó minden kórányag. Az új helyzet szükségképen új fogalmakat hozott, fölszínre, melyek eszmékké tömörülnek, új politikát tol ellenállhatlan erővel napirendre, de a régi érzelmek nem akarnak tágítani s erős összeütközésben vannak a helyzet követelményeivel.

A magyar nemzetre nagy és nehéz feladat vár, neki másod ízben kell megalapítania e hazát. Ki kell találnia miként szervezze aként ezt az államot, hogy az ne csak conglomeratuma legyen azon nemzetiségi alkatrészeknek, melyek most már egymástól elkülönítve és magukban consolidálva állanak itt, mint felhalmozott építő anyag, hanem legyen és maradjon szerves egész, melyet egy általános hatású benső erő össze tart. Ezt létesíteni nem lehet másnak feladata, mint a magyar fajnak, mely e hazát első ízben megalkotta s ezer éven át felártotta; az éhez való jognak folytonosságát meg kell tartania s meg is tarthatja, mert kezében van most is a kétségbe nem vonható s nem is vont suprématie De bizonyos az, hogy a hatalmat csak azon eszközökkel lehet fentartani, a melyekkel szereztetett; a magyar nemzet is csak azokkal teheti meg az új alapítás szükségessé vált munkáját, melyekkel az elsőt végezte. Nem szükséges, de nem is szabad, hogy ki keijen természetéből, ne térjen le az ősi erény útjáról. Azt tanácsolják neki^ arra tüzelik egymást a chauvinisták, hogy minden eszköz jó, a mi a magyarság ügyét, a magyar faj számbeli gyarodását előmozdítja; ne hallgasson ily sugallatokra; muszkának, németnek valók az erőszak, a pressio eszközei, mi ily eszközök használatában, ha tanácsos volna is különben a mi helyzetünkben, csak kontárok tudnánk lenni^ mert nem fér a magyar ember lelkéhez. Nem ok nélkül van az, hogy nemzetünk a generosa gens czimévei ruháztatott föl, nem ok

nélkül beszélnek maguk a szerbek – mint majd egy alább közlendő verseczi sürgönyből olvasható – a magyar nemzetnek «történelmileg dicsőített szép erényéről», maradjunk mi a magunk kaptafájánál, mint a német példabeszéd mondja, maradjunk igazságosak; ez a becsületesség lesz a nemzetiségi kérdésben a legjobb politika.

De nem azt tűztem ki, mint cél, magam elébe e sorok közrebocsátásánál, hogy a nemzetiségi kérdésnek magasabb és mélyebb vonatkozásaiban való megvilágítását kísértsem meg; sokat és sokáig fogunk még mi e tárgyal foglalkozni, egy bármi alapos és terjedelmes munka se fogná egyszerre kimeríteni. Ez alkalommal azért fogtam tollat, mert *regisztrálni akarom a tanulságokat, melyeket a lefolyt országgyűlési ülészek nemzetiségi vitáiból s ezzel egyidejűleg felmerült némely dolgokból meríthetünk.*

Fontosoknak tartom e tanulságokat, habár némelyek tán nem vélnék is különös figyelemre méltóknak magukat az alapul szolgáló jelenségeket.

S hogy e sorokat haladék nélkül közrebocsássam, ösztönözve érzem magamat egy incidens által, mely a napokban nagy hullámvásba hozta a kedélyeket. Egy osztrák katonaszívnek ömlengése egyszerre fényesen bevilágította a helyzetet, mely – nem volt homályos eddig sem azok előtt, kiknek «voltak szemeik a látásra.» A bécsi Reichsrathban történt Belcredi-féle tüntetés, a szerajevoi pohárköszöntés s annak visszhangja a császári köszönő levél felnyitotta szemét mindenkinek; a bécsi lapokban olvasunk oly iránygyakorlatokat, melyek az 1848-9-iki osztrák proclamatiók és manifestimokra élénken emlékeztetnek. Arczába szökik a vér a mameluknak is, szélsőbali gerjedelmeket érez szívében s egy gondolat rezeg végig országszerte a honfiak kebelén, az a gondolat, hogy: sorakozzunk

S ez így van jól, ez a természetes és kötelességszerű válasz. És tán meg is lepett sokakat a nem várt élénkség, melylyel az ily viszonzás nyilatkozik. Miként ne nyilatkoznék így! Azt az ivadékot, mely 1848-at csinálta, csak a régi dicsőség lelkesítette, mely sokáig, igen sokáig «késett az éji homályban», a mostani ivadékot az 1848-9-iki dicsőségnek még élénken lobogó lángja hevíti. De miután úgy látszik, van még idő hozzá, jó lesz ha azon leszünk, hogy szárazra helyezzük el a puskaport. Deficit, corruptio s a közösgyes boldogságnak többi áldásai mind nem aggasztanak, mindezekkel képes lesz megbirkózni a magyar nemzet génusza, de van egy bajunk, nagyobb valamennyinél, a melynek elhárításáról nem lehet elég korán gondoskodnunk, s ez a nemzetiségekkel való rász viszony. Hogy ez a baj meg van, nem kétlem, hogy élénken érezteti mindenkivel az első perez, midőn a jelenlegi felbuzdulás alkalmával habár futólagosan szemlét tart a hazai állapotok fölött. Foglalkozzunk vele komolyan, tüzetesen. És ne vesszünk időt, mert nem tudhatjuk, mikor következik be a tizenkettedik óra. Ez irányba terelni a gondolkodó hazafiak figyelmét – célja igénytelen felszólamlásomnak.

II.

Mint deus ex machina lépett elő a nemzetiségi kérdés a költségvetési vitánál, senkinek se volt szándékában a képviselőházat valamely concret nemzetiségi ügygel tüzetesen foglalkoztatni, a társadalmi téren megindult közművelődési mozgalom a törvényhozást nem vette igénybe. Mi készítette hát Helfyt és Horánszkyt, hogy a nemzetiségi ügyet a költségvetés általános tárgyalása alkalmával a vitába vonják? Hát nem egyéb, mint az elementáris erő, melylyel az magát a felszínen tartja, úgy, hogy gondjával fekszik le este s kel fel reggel minden ember, kinek a haza sorsa szívéen fekszik.

Az általános tárgyalásnál nem vetett a nemzetiségi vita nagyobb hullámokat. Szabovljevic és Gyurkovic (horvát) képviselők nyilatkozatai a csendélet vagy legalább treuga Dei állapotát jelezték; de jött a közoktatási tárcza s Húrban képviselő beszéde fölhúzta a zsilipet. E beszéd, mely igénytelenül lett elmondva az illető képviselő által, máskor absolváltatott volna egy-két csattanós Tisza-féle frázissal, most egész sorozatát idézte elő az állásfoglalásoknak, officiosus enunciatióknak a tényleges miniszterelnök, a reménybeli miniszterelnök s annak vezértársa részéről, utóbb a függetlenségi párt elnöke részéről is. Világgá bocsáttatott gr. Apponyi Albert által a «*Cultural egység*» elmélete, «melylyé Magyarország összes polgárainak össze

kell forni» s melynek «állami eszközökkel való megteremtése az államnak első sorban álló feladata». És kiczirkalmazta Szilágyi Dezső ama circulus viciosust, mely szerint a nemzetiségeknek csak jó magaviselet föltétele mellett lehet meghagyni a nemzetiségi törvény szerint biztosított jogegyenlőséget.

Nem hagyhattam megjegyzés nélkül e nézeteket, melyekben a közművelődési mozgalomban fölkerekedett veszélyes chauvinisticus áramlat tanai nyertek formulázást s igénytelen felszólalásom a nemzetiségi vitának forrponjtjává lett; hivatalos desaveuk következtek úgy a mérsékelt ellenzék mint saját pártom részéről s támadt a sajtóban éktelen zsvivaj. Kénytelen vagyok félretenni a szerénységet, szólni magamról s jelentéktelen beszédemről, mert körülötte csoportosulnak azok a dolgok, melyeknek az ügy érdekében kár volna figyelmen kívül hagyni tanulságait. Rajtam úgy sem hagyott semmi jót a sajtó egy része, nincs mit kímélni magamon, majd elviselem azon további vádakot is, melyeket ez alkalomból fognak emelni ellenem, bár épen a fontoskodás vádját bizony nem vállalom szívesen.

A személyes támadásokkal huzamosan foglalkozni nincs szándékomban. Elkésett dolog. Volt köztük olyan, melyet annak idejében nem hagytam volna szó nélkül, ha módomban lett volna. Hírlapi úton kellett volna felelnem a hírlapokban megjelent támadásokra, de ez az út előttem zárva volt. Nincs lap ez időszereint, melylyel én egy gyékényen árulhatnék, a függetlenségi pártnak nincs lapja e pillanatban, de valószínű, hogy nem is lett volna hajlandó bármely lap helyt adni az én nézeteim fejtegetésének.

Nem sok volt egyébiránt, a mi komolyabb tárgyalásra szolgáltatathatott volna alkalmat. A mi politikai napi sajtónk nagyon keveset foglalkozik ez idő szerint a

politikával; rövid vezércikkekben felületesen szólnak a nagy lapok is a felmerülő fontos kérdésekhez, inkább csak oly célból, hogy az egyik vagy másik rovatban foglalt tudósításra irányozzák az olvasó figyelmét; írnak reclame-cikkeket egyik-másik országgyűlési szónok beszédeihez, de tüzetes beható tárgyalást, mint régebben történt, a lapokban híjába keresünk; szereplő pártemberek, politikusoktól legfeljebb nyilatkozatok jelennek meg néha, nem érdemleges tárgyalásai politikai kérdéseknek; a cikksorozatok rég eltűntek, hogy folyóiratokban s szemlékben se merüljenek föl. Csak egy dolog maradt fenn a lapokban, a megszólás, lerántás, ferdítéssel és irányzatos elhallgatások és kiemelésekkel, s e tekintetben a minorum gentium politikai lapok komolyság tekintetében a bolondvagyis élczlapokkal egy színvonalon állanak. Az éles támadásoknak, kíméletlenségnek iskolája, melyet Tisza Kálmán a parlamentben, Csernátony a sajtóban meghonosított, a legnagyobb virágzásban van.

Hát bizony nálunk a közélet emberének nagy szüksége van Horatius aes triplexére, háromszorosan vértezett kebelre, hogy a divatban levő hírlapi elbánás által magát nézeteinek őszinte elmondásától vissza ne tartóztassa; el kell menni a cynismusig, a mi pedig a közmorál szempontjából épen nem hasznos és kívánatos, de kénytelen az ember magát beleerőltetni, ha szájára lakatot tétetni nem akar; Csokonayval vigasztalva magát: «Biz' én nem is törődöm már, akárki mit beszéljen, Gyakran rúgást ejt a számár becsületes személyen».

Nincs semmi vágyódásom Herostratus vagy a mártírok dicsősége után, egy mázsa martírdicsőségért nem adnék egy font sikert, annál kevésbé, mert nekünk nincs időnk arra, hogy majd valamikor későbben jöjjön meg a nemzetiségi helyes politika felismerésével

a mártíromság hasznos eredménye. Azok, kik oly kíméletlenül bántottak, meg lehetnek művökkel elégedve egy tekintetben, mert hogy fájt a méltatlanság, nem tagadom; de nem lehetnek megelégedve annyiban, hogy capacitáltak volna, mert érvekkél, czáfollattal egyáltalában nem állottak elő; azzal pedig, hogy egyszerűen gorombáskodással vélték egy ily ügygel elbánni, hogy nem átalották a denunciatióig, választóim felizgatásáig elmenni, oly korlátolt felfogást s oly nem magyar emberhez való lelkületet tanúsítottak, hogy utóvégre is megkönnyítették terhemnek elviselését.

De elég volt ebből ennyi, talán sok is. Registráljunk eredményeket, tekintsük tárgyilagos szempontból azt az általam felidézett nagy felzúdulást.

Midőn 1879-ben a magyar nyelvnek az összes népiskolákba behozataláról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával egy hosszú beszédben «pakoltam ki» a nemzetiségi kérdésben vallott nézeteimmel, élesebben s leplezetlenebbül mint most, volt ugyan akkor is tiltakozás, megrovás, de korántsem támadt olv travail, mint ez alkalommal. Ebből tehát azt lehetetlen következtetni, hogy haladunk! Haladunk igenis de egy veszélyes örvény felé. Vannak azonban oly körülmények, melyek ily következtetés helyes voltát kétségessé teszik. Az én incriminait mostani beszédem, eltekintve attól, hogy mint nem a képviselőház nagy szónokaitól eredő s még a gyorsírók által is kellőleg elferdített mű szónoklati becsre igényt nem tarthatott, nem volt se oly átgondolt, se oly terjedelmes, mint az 1879-iki, de összefüggésbe hozatott az X. Y-féle röpirattal s így a kettőt egybefoglalva nagyobbnak tűnt föl a mostani merénylet, mint az akkori. És épen akkor állottam elő, midőn legnagyobb tüzében volt az erdélyrészi közművelődési egylet körül síppal, dobbal, trombitával felszított mozgalom. De megengedve

is, hogy a nemzetiségi kérdésben mérgesebb a mostani hangulat a réginél, ezzel szemben egy más fontos körülményt kell constatálni.

S e körülmény nem más, mint az, hogy bármit mondjon a sokaság, bármiként kiabáljon feszítsd meget a nemzetiségekre, azokkal vagy helyesebben azzal az egy emberrel együtt, ki mellettük szót emelni merészkedik: a komoly emberek sokkal komolyabban kezdik venni most a nemzetiségi kérdést mint még csak 1879-ben is, és erre a lefolyt ülésszak vitáinak nemzetiségi momentumai kétségtelen bizonyítványokat nyújtanak. Rámutattam már fentebb e momentumokra. Ellenállhatlan erővel tolja magát előtérbe e nagyfontosságú kérdés, melynek szerencsés megoldásától, egy jó modus vivendi feltalálásától nemzetünk jövője függ. No hát az az első szükséges dolog, hogy ez a fontosság kellőleg felismertessék, ez után a helyzet postulatuma lesz az, hogy okvetlen találtassék mód a helyes megoldásra. Ettől ugyan még messze állunk, és a dolog dőlhet jobbra, dőlhet balra; de hogy tagadhatlanul tért nyert az ügy nagy fontosságának kellő elismerése, hogy önkényt ráfordul s minden alkalommal visszatér rá a közfigyelem, ezt én nagy nyereségnek tartom.

Ez az egyik fontos tanúság. De van több is.

A román lapok engem fehér hollónak neveztek el, a «corbualbu» minduntalan előfordul hasábjaikon. Jöjünk tisztába ezzel a fehér holló szereppel. Igaz, hogy csak én magam állottam elő leplezetlenül nézeteimmel a nyilvánosság előtt, hallgattak, sőt desavouálni tartották feladatuknak olyanok is, kiket eddig barátjaik közé soroztak a nemzetiségek; igaz, hogy a másod- s harmadrangú lapok valóságos vesszőfutást rendeztek számomra: de azért nagyon csalatkoznának nemzetiségi polgártársaink, ha azt hinnék, hogy egyedül állok

nézeteimmel.* Egyáltalában nem. Nem akarok indiscretiót elkövetni, neveket nem hozok föl, de mondhatom, hogy igen sok komoly ember fejezte ki előttem – négy szem közt – hogy osztozik felfogásomban s helytelennek, kárhozatosnak tartja az uralkodó áramlatot. Sok volt olyan is, a ki azt monda, hogy nem minbenben tart velem, de azért helyesli föllépésemet. Csak egyre találtam a közélet jelentékeny munkásai közül olyanra, a ki azt állítá, hogy felháborodással olvasta az X. Y. röpiratot s hallotta a közoktatási költségvetés alkalmával elmondott beszédemet; de ez az egy is azt monda; hogy tökéletesen helyén volt a Horváth Gyula beszéde ellen való felszólalásom, midőn t. i. a nevezett képviselő azt monda, hogy az ország némely részében négyszegmértfö-

* Egészen nem maradtam egyedül a képviselőházban sem, akadt egy pártolóm gr. Andrásy Manó személyében. Igaz, hogy a tisztelt képviselőtárs sem ment el odáig, a meddig én, de azt kimondta határozottan, hogy a közművelődési egyletekkel üzött agitációt helytelennek tartja. Meg is kapta érte Bartha Miklóstól azt az észrevételt, hogy csak azért nyilatkozott így, mert ürügyet akart szerezni, hogy közművelődési egyletre ne fizessen. Mintha gr. Andrásy Manót genírozná pár száz vagy ezer forint! Lám, a erdélyi kulturegylet már terrorizáláshoz is hajlandó folyamodni. Rosszul állhatnak akcióiái.

Legyen szabad megemlítenem egy fenkölt szellemű s nemesen érző honleányt, De Gerando Antóninát is. Szabadságot vettem magamnak megküldeni neki az X. Y-féle röpiratot, erre egy ismerető cikk megírásával válaszolt, melyben kijelentvén, hogy nem minden tekintetben osztja szerző nézeteit, melegen szól a mellett, hogy igazságosnak kell lennünk a hazai nemzetiségek iránt. E cikk, e nyilatkozat a nyilvánosság elébe volt szánva, a tisztelt hölgy tehát reményilem, nem fogja rossz néven venni, hogy nagyrabecsült támogatására hivatkozom.

Volnánk tehát eddig hárman, Trés faciunt collegium. Elég szűk, ekkoráig, de majd megnő!

dekre terjedő területeken nem lehet találni hazafiság tekintetében megbízható embert.

Különösen ajánlom ezt figyelmökbe nemmagyar ajkú polgártársaimnak.

De figyelmökbe ajánlom azon elbánást is, melyben a lefolyt ülészakban a képviselőház egyik oldaláról t. i. a függetlenségi párt s a mérsékelt ellenzék részéről a megyei és községi törvényjavaslat részesült. Én nem álítom azt, hogy e törvényjavaslatok kiindulási pontja nemzetiségi politika volt. Tisza nem tud annyira emelkedni, hogy valami nagyobb szabású tárgyilagos politikát csináljon; ilyen volna az is, hogy egy zsarnoki administratio vaskezeivel gyakoroljon pressiót a nemzetiségekre, mint azt Grünwaldék sürgették. Rossz politika volna, de mindenesetre politika, objectiv politika egy nagy problémának megfejtésére irányozva. Tiszának egyedüli célja azonban e törvényjavaslatok előterjesztésénél nem ez volt, hanem csak saját állásának biztosítása; kortespolitikánál egyebet Ő csinálni nem képes; a törvényjavaslatok a függetlenségi párt és a mérsékelt ellenzék ellen voltak irányozva, melyeket Tisza jobban perhorrescál, mint a világ minden nemzetiségét. Hogy ezekkel a törvényekkel a nemzetiségek ellen is lehet actiót kifejteni, az előtte csak melléknyereség; de természetesen ezt használta ürügyül arra, hogy javaslatait saját pártjával bevétesse; nem merte világosan azzal indokolni, de számtalanszor elismételte, hogy nem magának, hanem a magyar államnak akar szerezni újabb hatalmi eszközöket. És tagadhatlan, hogy ha a nemzetiségek irányában az elnyomás, a «culturegység» politikáját akarjuk követni, akkor önkormányzatról szó sem lehet; absolutismust, azt az annyit emlegetett magyar absolutismust kell megteremteni s a mérsékelt ellenzéknek a vita elején felállított – később a községi törvény tárgyalásánál cserben hagyott – tanai a

a kinevezett «hazafiság szempontjából megbízható» administratív közegekről tökéletesen logicusak. Ezt nem ismerhette félre maga a függetlenségi párt sem, az a párt, melynek nem egy tagja valamennyinél jobban hangoztatja, fájdalom, minduntalan a chauvinisticus nézeteket. És mit tett a függetlenségi párt most, midőn kenyértörésre került u dolog, midőn választani kellett a közt, hogy fenn akarja-e tartani az önkormányzati szabadságot, vagy actióba lépni a nemzetiségekkel? E pártnak is így kellett volna gondolkodni: mit nekünk önkormányzat, mit nekünk maga a szabadság! Minden magyar embernek első feladata a magyarság fentartásáról s uralkodó állása megszilárdításáról gondoskodni; erre jó minden eszköz, mely célra vezet, e téren elenyészik minden pártkülönbség. Nem így áll-e a dolog a függetlenségi párti ember előtt is? És mégis mit tett e párt? Azt tette, hogy elhallgattatta a chauvinisticus gerjedelmeket, bölcsen és nemesen meghazudtolta magát s a leghatározottabban lépett fel a törvényjavaslat ellen. Reményilem is ennél fogva, hogy a tisztelt párt körében enyhülni fog a harag ellenem; az én tisztelt elvtársaim, midőn cselekvésre kerül a dolog, maguk se jobbak a Deákné vásznánál.

És mit tett a mérsékelt ellenzék? Tudva levő dolog, hogy a közigazgatási viták elején határozottan állást foglalt a kinevezési rendszer mellett, a vita végével pedig ép oly határozottan állást foglalt a választás mellett; ellenezte, hogy a községekben a választások elnöki candidatio mellett történjenek, miután ez a választás szabadságát nagy mértékben korlátozza. E két állásfoglalás természetesen egymással homlokegyenest ellenkezik, mert hiszen a községekben, tehát városokban ép oly megóvandó érdekei vannak az államnak, mint a megyékben vagy éppen királyi városokban, s ha ezek a mérsékelt ellenzéki vezér férfiak szerint

csak kinevezés mellett óvhatok meg, miért engedik meg a rendezett tanácsú városokban vagy akár kisebb községekben is a választást? Azonban hát ez csak következetlenség. Művelt a mérsékelt ellenzék ez alkalommal egyebet is. Művelt tudniillik szemfényvesztést, midőn kezdettől fogva azt hangoztatta, hogy ő is önkormányzatot akar. Kinevezést és önkormányzatot. Bámulattal lehetett látni ez alkalommal, hogy tehetségeik által nagy hírnévre és tekintélyre jutott emberek mennyit merhetnek s vétkezhetnek reputációjuk kontójára. Annak a fából csinált vaskarika kinevezési önkormányzatnak fejtegetését, igaz, hogy fényes beszédekben történt fejtegetését, nem hogy legjobb esetben nyugodtan túrték volna, sőt zajos tetszésnyilvánításokkal kísérték még függetlenségi párti emberek is. Álmélkodással láttuk, hogy éppen akkor tapsoltak némelyek legjobban gr. Apponyinak, midőn legerősebben ostromolta a függetlenségi párt álláspontját. Ilyen a szónoklat hatalma. Reméljük, máskor vigyázóbbak lesznek ezen jó barátink, miután láthatják, hogy a megtapsolt szónokok cserben hagyták helyeselőiket a községi törvénynél elfoglalt ellenkező szereplősökkel. Igen jó házi óvszer a politikai életben az a régi: *timeo Danaos et dona ferentes*.

De hát micsoda vonatkozása van ennek az én tárgyamra, a nemzetiségi kérdésre? – kérdi tán a nyájas olvasó. Van igen is. A mérsékelt ellenzék belügyére Grünwald Béla, korábbi beszédében leplezetlenül elmondotta s nem tagadta most sem azon nézetét, hogy az államnak a nemzetiségek ellen kell concentrálni minden erőt. A kormány kezében tudniillik, mert szerinte csakis a központi kormány lehet az államnak hűséges orgánuma; minden önkormányzati testület, jlegyen az közigazgatási vagy felekezeti, csak önző *particularisticus foederalisticus* felfogást és érzületet

képes táplálni, tehát az államnak természetes ellensége. És úgy látszott valóban, hogy nála e felfogás valódi dogmává tömörült, mert nem tudott tíz szót mondani a képviselőházban a nélkül, hogy azokat az «állami nagy czélokot» elő ne hozza. És most mit láttunk akkor, midőn ugyanazt a Grünwald Bélát hallottuk melegen szólani a városi tisztválasztások függetlensége mellett? Az a gonosz Pulszky Ágost azt vetette szemökre volt pártfeleinek, hogy csak azért hangoztatják önkormányzatról és szabadságról való frázisaikat, hogy odakünn a választók előtt a szélső ballal látszasanak egy nyomon járni s azzal szavazhassanak. Annyi van a dologban, hogy mi függetlenségek egy idő óta a mérsékelt ellenzék részéről elég nagy nyájasságban részesülünk, mintha nem idegenkednénk attól a még el nem enyészett népszerűségtől, mely a mi hozományunkat képezné egy szorosabbra fűzendő «ellenzéki» frigy megkötésekor. De hát Pulszkynek nincs igaza s én mélyebben fekvő oknak tulajdonítom a mérsékelt ellenzék részéről a közigazgatási vitában tapasztalt balra átfordulatot; azt hiszem, hogy azért vette revisio alá saját centralistikus álláspontját, azért lett utóvégre maga is a választási rendszer szószólójává, mert akkor, midőn cselekvésre került a dolog, maga is veszedelmesnek tartotta azt a nemzetiségi politikát, mely vörös fonálként vonul végig az új közigazgatási törvényeken. Vagy ezért történt, vagy Pulszkynek volt igaza; tertium non datur.

III.

Azért hoztam fel mindezeket, hogy ne legyen félreértés, hogy nem magyar ajkú polgártársaink az utolsó ülészakban lefolyt nemzetiségi vitákból és abból a zajból, melyet az én föllépésem okozott, ne vonjanak le oly következtetéseket, melyek nem felelnének meg a valóságnak. A külszín után ítélve igen könnyen lehetne azt következtetni, hogy a helyzet rosszabbá lett, de a kinek közelebről van alkalma szemlélni és megítélni azoknak gondolkozásuk módját, kiknek hivatásuk utóvégre is és nem a «Budapesti Hírlap»-nak meg a «Bolond Istók»-nak csinálni az országos politikát, az nem lehet, kétségben az iránt, hogy magyar részről megvan a lehetőség égy jobb nemzetiségi politika bekövetkezésére. Nem akartam elmulasztani, hogy erre nézve regisztráljam s mindazoknak, kik át vannak hatva a nemzetiségi ügy fontosságától, figyelmökbe ajánljam a fentebbi észleleteket.

És most már magyar részről való megfigyelésre ajánlom a következőket.

Ismét el kell mondanom, hogy kénytelen vagyok félretenni a szerénységet, magamról beszélni, mert most ezt épen a tárgyilagosság parancsolja; nem tehetek róla, hogy épen az én csekélységem lett érdekes és fontos nyilatkozatoknak médiuma.

A képviselőházban február 8-kán. történt felszólalásom következtében míg egy részről rám szakadt a

magyar lapok bántalmazásának zápora, a nemzetiségek részéről egész sorozatát kaptam az üdvözeteknek. Ezek részben említve voltak a hírlapokban, természetesen ugyanazon hangon commentálva, mint felszólalásom, a mi azonban nem háborít abban, hogy ezen üdvözeteknek tárgyilagos jelentőségét helyes világlátásba helyezni megkíséreltem.

Legelső volt érdemes román hazánkfiának Vajda Lászlónak üdvözlete. Azután jöttek a *szerbek* táviratai. Újvidékről ezt írták:

«Fogadja az újvidéki szerbek köszönetnyilvánítását utolsó beszéde alkalmából. Hogy Szabovljevits, Tisza, Szilágyi, Apponyi beszéde után a magyarországi nemzetiségek végleg kétségbe nem estek, önt illeti első sorban a hála. Az imádott, haza üdveért adja isten, hogy szavai más alkalommal szebb visszhangra találjanak az országgyűlésen, mert egyedül a létesülendő teljes nemzetiségi egyenlőség békítheti ki az összes nemzetiségeket, közös hazánk üdvére és javára». (Következik számos aláírás, köztük a Zasztava szerkesztőjéé.) Verseczről a következő sürgöny érkezett: «A vallás- és közoktatásügyi költségvetési vita alkalmával a képviselőházban kifejtett nézetei Magyarország szerb ajkú népében fentartják azon szent hitet, hogy a magyar testvér nemzet fiai sorából nem haltak ki a történelmileg dicsőített magyar szép erények bajnokai. Míg ily ténynek örvidenünk lehet, addig nem kételkedhetünk közös célunk valóságában.

Fogadja Versecz város szerb ajkú lakossága hálaérzetének kifejezését, kik a szeretett hazánkat rontó abajgatások ellenére és daczára Örökké maradunk dicső hazánknak, melyen kívül nincsen számunkra hely, rendületlen hű fiai – verseczi szerbek».

Nem fárasztom az olvasót valamennyi sürgöny szó szerinti tartalmával. Hasonló meleg hangon tartott

köszönő iratok jöttek *Csakováról, Fehértemplomból, Csaj és kerületből*. A fehértemplomi német szövegűn kívül a többi magyar nyelven volt írva; mindenütt a legtekintélyesebb és befolyásosabb, s ha úgy tetszik ultra szerbek köréből jöttek a táviratok.

Újvidék, Csajkás kerület, Fehértemplom! Épen csak hogy Szent-Tamásról nem jött üdvözet, 1848-ban miképen adtak hírt magukról ezek a helyek! De folytassuk egyelőre a többi nyilatkozatokat.

Kolozsvárról vettem egy levelet, aláírva 17 *román*, köztük nagy tekintélyű s befolyású férfiú által. Sajnálom, hogy a személyes vonatkozások miatt a kitűnően írt levelet egészen nem közölhetem, de közlöm belőle azt, mi tárgyilagosság tekintetében nagy érdekel bír. – «Az emberi nem fejlődésének történetéből, a jövő ivadék pár század teltével a megütközés egyik nemével fogja olvasni azon lezajló tényt, hogy egy kulturális tekintetben előrehaladott államban, az azt alkotó elemek egyikének férfiai, elismerési nyilatkozatokkal üdvözlik azon polgártársukat, ki az állam viszonyaihoz képest nem tett egyebet, mint híven teljesíté kötelességét, úgy polgártársai, mint a haza irányában. Nagyságod sem tett többet ennél; – míg más részről, a Nagyságod által nyíltan hangoztatott elvek, u. m. a polgári jogok és a törvény tiszteletben tartása, a külön nemzetiségek közjogi, kulturális és reális alapokon leendő szabad fejlődésének biztosítása képezi legfőbb s bensőbb meggyőződésünk szerint az egyedüli alapot, melyen közös hazánk fejlődve jövőjét teljesen biztosítva látjuk. Nem lehet feladatunk itt fejtegetni azon politikai szempontokat, melyek most jelzett törhetlen meggyőződésünkre hatottak; Nagyságodnak politikai belátása immár tényleg bebizonyítá előttünk, hogy azok ismeretének birtokában van; azon indokok szülő okát véljük jelezni, a midőn polyglott

államunkra mutatva, Micipsa szavait idézzük: «Non exercitus neque thesauri praesidia regni sunt verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio et fide pariuntur, et quis autem amittior quam fráter fratri».

Vettem levelet a *tótok* részéről Turócz-Szent-Mártonból «tót nemzetiségű elvtársai nevében is» egy nagy tekintélyű férfitúói, a ki minden tekintetben kiváló egyénül van elismerve magyar részről is. A levélből közlöm a következőket: – «Mily szerencsétlen, embertelen eszme az, ha valaki hazáját csak honfitársai nagy részének nemzetisége sírján véli boldoggá s nagygyá lehetni. És mégis ezen vad eszme, mely az áldozatul esendő hazafiakat kell, hogy a végső önvédelemre hívja fel, annyira el tudott harapódzni, hogy kiváló jellem kívántatik meg ahhoz, hogy egy magyar nemzetiségű ember fel merjen lépni a hontársak nemzeti-ségi egyenjogúságának életbeléptetése mellett, melyet hazai törvény elismer. ... A nem magyar nemzetiségek, de kivált a legelnyomottabb tót nemzetiség Nagyságodnak hálás köszönettel tartoznak szent jogaik ezen védelméért, mely egyúttal a haza üdve leghathatósabb előmozdításának útját kijelöli. Mert hazánk java s felvirágzása nem a hazafiak egy részének elnyomása s elfojtásában, hanem valamenynyiünk jólétében keresendő.

Adjon az úr Isten nagyságodnak erős kitartást ezen férfias küzdelemben a haza javáért s koszorúzza ezen szent küzdelmét sikerrel; mert ez az egyetlen mód, mely a haza összes polgárait egyetértőkké, egyetértéssel erősekké s boldogokká és így hazánkat virágzóvá teheti».

Vettem megköszönő levelet egy derék *bunyevacz* hazafitól is Szabadkáról, s egy mástól is a Bácskából közleményekkel, melyek szerint Szabadkán s egyebütt

a népoktatás aként kezeltek, hogy a magyar nyelv terjesztésére való törekvés akadályul szolgál a művelődés terjedésére a bunyeváczip népi körében, a nélkül, hogy a magyar iskolázás magának a magyar nyelvnek terjedését az alsóbb néposztálynál előmozdítaná. Úgy látszik a bunyeváczip különösen ki vannak a megmagyarosításra szemelve, a mi tán annál könnyebbnek látszik, hogy a szerbek nem tartanak velük solidaritást. A bunyeváczip római katolikusok s ez által, bár nyelvük a szerbekétől egyáltalában semmiben se különbözik, teljesen külön állanak. A tömeges magyarosítás azonban ép oly hiu törekvés a bunyeváczipokkal szemben, mint bárhol egyebütt.

Nem hagyhatom említetlen az elismerésnek ama nagyobb szabású nyilvánítását, melyben a *románok* által részesíttettem. Egy pompás albumot nyújtottak át mintegy kétezer aláírással az ország minden vidékeiről. Az oláhok közt van egy nem kisebb férfiú mint Roman Miron érsek-metropolita. A felajánló néhány sorban az van kiemelve, hogy az igazságot törekszem érvényre juttatni a nemzetiségek irányában.

Számos nyilatkozatot vettem ezeken kívül s veszek folyvást, melyekben ki van fejezve, hogy az általam jelzett irányban bizton remélhető a nemzetiségekkel való jó viszony előállítása a közös haza javára.

IV.

És most már végig tekintve az itt elősorolt nyilatkozatokon azt kérdezem: hazaárulók nyelve-e ez?

Miért ne volna? Miért ne volna csak képmutatás Ismerjük mi Őket, minket nem fognak felültetni, mint M. L.-t, a ki nem restelli a piacra vinni az ily dicsőséget – így fognak beszélni azok, kik a Chauvinismus nagy dobját ütik, de azt hiszem, hogy a komoly emberek nem fognak elzárkózni azon tanulságok előtt, melyek e nyilatkozatokban rejlenek. Én azt hiszem, hogy őszinték. Jól tudom én, hogy forró szerelmi ömlengések után is következik néha válóper; de már maga azon tény, hogy pillanatra is képesek voltak az én szavaim az illetőkben ily érzelmeket költeni, azt bizonyítja, hogy a magyar nemzetnek ama «halálos ellenségeiben» igazi gyűlölség nem létezik; ha ilyen léteznék, az nem feledkezett volna meg magáról, nem tagadta volna meg magát egy pillanatra sem. A kiket halálba gyűlölünk, azoktól nem kérünk, nem fogadunk el nyájaskodást.

Amítás? félrevezetési szándék volna a nyilatkozatok hangjában, nevezetesen a táviratokéban? Ezen ép oly erőltetett, mint idéetlen insinuatiót képtelenségnek bizonyítják a körülmények. Azok a nyilatkozatok egész közvetlenséggel történtek az első benyomás alatt, sok deliberáció nélkül, bizonyosan nem gondolva arra sem, hogy hírlapi tudósítások- és röpiratokban szerepeljenek.

Megengedte volna-e az illetőknek büszkeségük, hogy magukat afféle kicsinyes fogásokra lealacsonyítsák? Ily ravaszságot még nem hallottam szemökre vetni, inkább a vakmerőség vádjá hangzik ellenök.

«Hát örülnek, hogy maguknak M. L. úrban egy balekot fogtak, a ki most már hiúság által ösztönözve mellettök ügyvédkedni fog-». Hát biz az én pártfogásom a nemzetiségek számára nem valami fontos megnyert positió; fájdalom nem vagyok Aranyszájú szent János, hanem csak egy kormányképesnek még nem tartott pártnak közharczosa, kit e kérdésben saját pártja désavouai. Ezt nagyon jól tudják: s azért az én prókátorkodásom nagy tiszteletdíjat nem is érdemelt volna, annál kevésbé, mert hát megtettem eddig is a mi tőlem telt, ingyen. Egyébiránt a mi a tiszteletdíj értékét rám nézve illeti, már t. i. a mi kis részben engem illet s nem az ügyet – én hálásan s jó szívvel fogadom, mint a milyennel meggyőződéseim szerint adva volt, de egy hiányzik a boldogsághoz, az irigylők. *Divitiae operosiores.*

A csekély személyemet ért megtiszteltetésből tehát azt a fontos és örvendetes ténytet vélem következtetni, hogy a nemzetiségek körében sem létezik oly hangulat, mely komoly akadálya lehetne az egymást megértésnek és kibékülésnek. Halálos ellenségekről beszélnek a mi chauvinistáink; úgy látszik ürügyet keresnek saját ellenséges indulatuk nyilvánítására, ürügyet arra, hogy a szerepet, melyet vállaltak, folytathassák. No hát az oly ellenséges indulat, az oly gyűlölség, mely egy két barátságos szóra, mint a milyet egy magyar ember részéről hallottak, felolvad, intensiv nem lehet. A jelenség annál fontosabb, mert az értelmiség köreinek hangulatát tolmácsolja. Elismerik, sőt gyakran irányzatosan hozzák fel magyar részről, hogy a népre, a tömegre nincs panasz, hanem hát az az

intelligentia! Hála istennek csakugyan úgy áll a dolog, hogy a magyar s a többi népek közt valódi fajgyűlöletet nem tapasztalunk; afféle ösztönszerű kutya és macska antagonizmus mint van például csak a német s az ő Erbfeindja a francia nép közt is, nálunk soha sem volt, talán még nagyon is könnyen barátkoznak, s innen van az a sokat panaszt, bár épen oly nagy mérvben alig létező eloláhosodás, tótosodás, a melynek, ha szorgalmasan kutatjuk, alig kisebb mérvű, elmagyarosodás felel meg a köznép körében is. De ime a békülékenység nyilvánulása, melyről szólok, épen annak a gonosz és veszélyes értelmiségnek közepéből jő; a táviratokban, levelekben, albumban ott állanak azok nevei, kiket mint a legveszedelmesebb magyar falókat, dákorománokat és omladinistákat hallottunk már gyakran emlegetni. (Ezek voltak azok, a kiknek jól esett egy elfogulatlan hangot, egy igazságos szót hallani; hallani azt oly oldalról, melyről már régóta nem hallatott, a kire tán azt a benyomást tette, hogy ha egy magyar ember képes így szólani, majd lesz tán több is, van legalább más is, a ki hasonlóképen gondolkodik, s egy dolgot legalább bizonyít annak az egy magyarnak felszólalása, azt t. i, hogy magyarnak lenni s gyűlölni mindent a mi nem magyar – nem egy és ugyanaz. És ennek észlelése bizony jól hat a nemzetiségi emberre is mert Ő is óhajtja, neki is szükség képen érdekében áll, hogy eltűnjék a szerencsétlen nemzetiségi viszály.

És hát mi volt az, a mi az én eddigi felszólalásaimnak programmszerű tartalmát képezi, a mit a nemzetiségek számára követeltem, hogy oly nagyon «kaptak rajta». Dacorománia vagy szerb Vojvodina, Erdély autonómiája vagy bármiféle foederalisticus irányú új szervezkedés? Én egyedül azt mondtam, hogy az 1868-iki nemzetiségi törvényt meg kell

tartani, végre kell hajtani becsületesen, hogy éhez képest az állam részéről támogatni kell a nemzetiségek culturalis törekvését, segíyezni kell nemzetiségi nyelvű tanintézeteket; mondtam és mondom, hogy a hivatalok betöltésénél – ismét a törvény rendelethez képest – kellő tekintettel kell lenni a nem magyar ajkú honpolgárokra; mondtam, hogy meg kell már egyszer szüntetni azt a botrányos erdélyi választási törvényt, vagyis a kerületek beosztásának, s a censusnak ottani állapotát; mondtam, hogy fel kell hagyni a közművelődési egyletek azon irányeszméjével, mely a nemzetiségek létszámának fogyasztását tűzte ki feladatul; mondtam, hogy fel kell hagyni, azon insultálással, hogy magyar és hazafi egy értelmű, tehát hazaáruló mind az, a ki nem magyar; mondtam, hogy nem kell úton-útfélen, nagy dolgokban, s kis dolgokban folytonos ingerlés, gyanúsítás, kisebbités által- a folytonos csatározás állapotát fentartani. Ennyi volt az egész; és ez volt az, a mit azok az állítólagos dacorománok és omladinisták szívesen, sőt lelkesedéssel fogadtak, a miért nem átalották a közélet egy szerény munkásához nagyobb szabású nyilvánítását az elismerésnek intézni. Nem volt-e igazam, midőn teljesen alaptalannak mondtam azon föltevést, hogy hasztalan tennénk a nemzetiségeknek engedményeket, mert őket kielégíteni lehetetlen. Nem volt-e igazam, midőn azt állítám, hogy «lehet velük beszélni», s hogy az ember nem szokta oly forrón enni az ételt, mint a hogy főzve van. Én azt hiszem, hogy jogosítva vagyunk a felhozott jelenségekből ezt következtetni; azt hiszem, jogosítva vagyunk azt hinni, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása nálunk elháríthatlan akadályokba nem ütközik. És ehez hozzáteszem azt, hogy ha a megoldás oly áron történhetik meg, mint – a hogy fentebb körvonalaztam, a fenn-

forgó nehéz viszonyok között Magyarország még szerencsésnek mondhatja magát.

Meglehet, hogy az én következtetéseim vérmes fel-fogás kifolyásának fognak feltűnni sok ember előtt, meglehet, hogy jelentéktelenebbnek tartják az egész incidenst, melyet commentáltam, semhogy abból bármily következtetéseket levonni lehetne: én nem tartozom azok közé, kik nagy dolgoknak csekély okokból származásában, a «pohár víz» históriájában hisznek, de azt tudom, hogy gyakran jeleznek fontos dolgokat csekélynek látszó jelenségek, s az észlelőkben van a hiba; s én óhajtanám, hogy ne mulasztjuk el az oly észleleteket, melyek a nemzetiségi kérdés megoldható voltában való hitet köztünk fentartják, mert a kétségbeesés nagyon rossz tanácsadó.

Megvan a kibékülés *tehetsége*; fölillant mintegy a nagy sötétség közepette, elárulta magát egy pillanatra a felsorolt jelenségekben. De csakis egy pillanatra, mert a tényleges állapot, fájdalom, a hadiláb, magyar részről a chauvinisticus áramlat, s annak megfelelő intézkedések a kormányzat és törvényhozás terén, a nemzetiségek részéről az 1881-iki nagy-szebeni román program és manifestum, a nagy-beckereki szerb-program és az 1861-iki tót memorandum. Ezek legalább az officiosus programok; ott van azonkívül az érdes hang, melyben elégtelenségeket hírlapjaikban nyilvánítják.

Ezekről a programokról én e pillanatban szólani nem akarok, valamint nem szólok arról sem, miképen gondolnám én talán másként, talán helyesebben formulázhatóknak azokat a dolgokat, melyek az 1868-iki nemzetiségi törvényben foglaltatnak. A nemzetiségi kérdés hazánkban e pillanatban oly stádiumba lépett, hogy a megoldás gyakorlati kérdéseit napirnden levőknek tekinteni nem lehet; a kibékülés és

a törvény szerinti statusquo a mint a forradalomra következett absolut rendszer közös tapasztalatainak nyomása alatt a 60-as években létrejött, s az 1868-iki nemzeti törvényben nyert alakot, megvan rendítve, s ha nem állapodik meg a chauvinisticus áramlat, ha kormányzat és törvényhozás magát általa sodortatni engedi, akkor új catastrophának megyünk elébe okvetlenül, melyet előidézhet egy magára a nemzeti kérdés is, de a melynek veszedelme mindenestre ott lesz párhuzamosan minden más catastrophánál, mely hazánkat érheti. És ha késik is a catastropha, a megoldatlan, s egyre mérgesedő nemzeti kérdés folytonos lidércnyomásként fog hazánkra nehezenni, hogy minden nemzeti actiót megbénítson. Az én álláspontom a legalitás, t. i. az 1868-iki nemzeti törvény. Ez a törvény a nemzeti ügynek egyik legnevezetesebb mozzanatát, t. i. a 60-as években létrejött jó hangulatot s kibékülést képviseli. Ezt a törvényt, mint minden élő törvényt végre kell hajtani becsületesen, meg kell tartani betűjét, és szellemét; és nem kell gondolni eltörlésére vagy lényeges megváltoztatására, mert alaptörvény az természeténél fogva, miután erős convulsiók, éles összeütközések után jött létre, hogy elsőrendű fontosságú viszonyoknak legyen elintézése. E törvény határozmányaival szemben oly követelések támasztattak, s szerepelnek, mint az összes románság, s a szerbek nagy részének programjai, hogy nemcsak fokozati, hanem elvi különbözetek is forognak fenn. De miért keletkeztek ezek a programok? Azért, mert magyar részről a kormány és az országgyűlés is oly magatartást tanúsított az 1868-iki törvény végrehajtásában] csakhamar annak meghozatala után, hogy a nemzeti ségek e törvényt csakhamar mintegy felmondóimat tekintették; s ha most már oly férfiak, mint Szilágyi

Dezső s gr. Apponyi Albert, de maga Tisza a miniszterelnök is úgy beszélnek, hogy csak jó magavi-selet feltétele alatt fog a törvény fentartatni: no hát akkor ne csodálkozzunk, ha a nemzetiségek még inkább fentartják programjaikat, hogy az 1868-iki nemze-tiségi törvényben körvonalozott «szerződéses állapot» tényleges megszűnésének és új alkudozásuknak ese-tére kiindulási álláspont nélkül kedvezőtlen helyzetbe ne jöjjenek.

Tehát fájdalom, ismét kockára van téve, élére van állítva minden. Magyar részről a magyar állam, ma-gyar cultura jelszavak alatt, az általános megmagya-rosítás van kitűzve mint nemzetiségi politika s mint ennek leghathatósabb eszköze, a centralisatio; a nem-zetiségek részéről azok a követelések s az a maga-tartás, melyből azt a következtetést vonja le a magyar közvélemény, hogy a nemzetiségekben halálos ellen-ségeivel áll szemben a magyarság, kiket kielégíteni nem lehet.

Ezzel szemben az a feladat e pillanatban, hogy más hangulatot hozzunk, létre, hogy oszlassuk el a téves felfogást, a jogosulatlan aspiratiókat. Mutassuk ki, hogy a magyarságnak nincs oka félteni a nemze-tiségektől azt az állást, melyet az országban elfoglal, mutassuk ki, hogy utópiát kerget, midőn mindent megmagyarosítani akar; mutassuk ki azt is, hogy a nemzetiségeknek nincs szükségük arra, hogy önfen-tartásuk végett a magyarság ellenségeire támaszkod-janak. Mutassuk ki, hogy magyar és nem magyar szükségképen arra van utalva, hogy ez országban mint közös hazában együtt éljen, hogy ezen szükség-szerűség előtt nincs menekülés. Az eszméket kell tisztázni, az aspiratiókat kell a kellő korlátok közé szorítani; ha létre jő a kellő hangulat, a «miként» magától következik.

E szempontból kívánok még egyetmást elmondani, mintegy kiegészítésül azoknak, mik az X. Y. féle röpiratban előadva voltak. A jelen röpirat megírásának az volt voltaképeni célja, hogy a tisztelt közönség figyelmét a már elősorolt jelenségekre s az azokból meríthető tanúságokra irányozzam. A még következő rhapsodicus megjegyzések a nemzetiségi nagy kérdés kimerítő tárgyalására igényt természetesen nem tarthatnak, sokat és sokáig fog még e nagy tárgy bennünket foglalkoztatni; hadd szolgáljanak az elmondandók gondolkodás anyagául; én azt remélem, hogy minél inkább hozzá szokunk ahhoz, hogy e kellemetlen ügygyel tüzetesen foglalkozzunk, annál inkább fog lehetőségessé válni a jó megoldás.

V.

A fölkerekedett magyarosító áramlatnak az a legveszedelmesebb oldala, – mert ezzel idézte elő a most már meglevő nagy eszme-zavart, – hogy utopicus ábrándjait, célbavett, elhibázott rendszabályait oly érzelmekkel hozta szoros kapcsolatba, melyek érintésénél a magyar ember tréfát nem ismer, és oly eszmékkal, melyeknek helyes voltát kétségbe vonni nem lehet, még akkor sem, ha azokat tisztán csak a bíráló ész mécsese s nem az érzelem lobogó tüze által megvilágítva tekintjük. Ennek az országnak Magyarországnak kell maradni, ezt mondja minden magyar embernek a szíve, az a csodálatra méltó, kiolthatlan hazaszeretet, mely egész lényével össze van forrva, s melyet az egyes magyar emberben ritkán képes elfojtani az erkölcsi romlottság vagy politikai aberratio, mely egy kis zöldelő oázist képez a legsivárabb kebel sivatagjában. Ennek az államnak *magyar államnak* kell lenni, – ezt mondja minden politikus, a ki az ország ügyeivel foglalkozik, mondja az a sok magyar ember is, a ki nem az anyatejjel szította be a magyarságot, de azért oly melegen ragaszkodik hozzá, mint a puszták fia; és mondja az idegen is, a kinek a magyarság jóléte s dicsősége se inge, se gallérja, mert belátja, hogy a földnek ezen a foltján másféle államot fentartani lehetetlen.

Érzelmeket analizálni igen bajos, sőt visszatetsző dolog, de az igazság és helyes megítélés érdekében tudomásul kell venni, hogy az ösztönszerű gerjedelmek s a reflexió körébe eső momentumok azon összegében, melyek a hazafiság érzelmének alkatelemeit képezik, a magyar embernél kiváló helyet foglal el a történelem. A magyar egy pillanatra se felejtí el hogy ezt a hazát ősei vérökkel szerezték s tartották meg ezer éven át; Ősi birtokának tekinti, szent örökségnek, melyet megóvni az ő kötelessége. És ha nem hunyhat is szemet az elől, hogy ezt a hazát sok más fajú és nyelvű emberek is lakják, s ha kénytelen is elismerni, hogy ma a művelődés és jogegyenlőség korszakában ezeket a más fajú embereket többé sem ignorálni, mint a múlt századokban, sem a jogegyenlőség élvezetéből kizárni nem lehet: saját *suprematiájáról* soha sem fog lemondani, mert ez nála az önbecsüléssel és a hazafisággal teljesen egybeforr.

De hát a magyar embernek ez a felfogása, ez az érzélem teljes összhangban van a helyzet exigentiáival, mert jöjjön ide bármily elfogulatlan európai Areopág s azt fogja kimondani, hogy a Kárpátok által övezett területnek egy egységes államot kell képeznie s ebben az államban a vezérszerepet nem játszhatja más mint az a nemzet, mely azt, a mit erélyével szerzett, meg is tudta eszével tartani, a mely már 9 századdal ezelőtt a keresztyénség felvétele által behelyezte magát az európai népek családjába, mely a reformatio bevétele s a modern haladási eszmék iránti fogékony-ság a, nemzeti életének egész folyamában pedig az alkotmányos szabadság fentartása által csallhatlan bizonyosságát adta a vezérszerepre való alkalmas voltának.

De hát hiszen ezt a suprematiát, ezt a vezérszerepet nem akarják kérdéssé tenni, nem akarják elvítázni tőlünk maguk a hazánkbeli nemzetiségek sem.

Igenis, nem akarják. Mert hát igaz ugyan, hogy lapjaik tiltakoznak a most mindenfelé felhangzó «magyar állam» s általában a «nemzeti állam» kitételek ellen; de miért? Azért, mert ezeket a szavakat a chauvinisticus áramlat, a mindenkit minden áron megmagyarosítani, tehát saját nemzetiségéből kiforgatni akaró áramlat írta zászlajára jelszavakul, *ezek tehát harczy kiáltás értelmével bírnak* abban az élethalál tusában, melyet maguk ellen megindítottak hisznek a nemzetiségek.

Valahányszor hallják vagy olvassák a «magyar állam» vagy «nemzeti állam» szavakat, mindannyiszor azon állami hatalom képe áll előttük, mely úton-útfélen ellene cselekszik a törvényes jogegyenlőségnek, úton-útfélen sérti és kijátsza a törvény rendeleteit; az a törvényhozás, mely nemcsak eltűri az ily kormányzást, de az 1879-iki népiskolai törvénynyel magáról lépett a magyarosítási politika ösvényére; az a társadalom, mely a közművelődési egyletek körüli mozgalommal a maga részéről is hadat üzent a nemzetiségeknek. De a magyarság természetes suprematiája a nemzetiségek által sohasem tagadtatott; én részükről nem olvastam még oly okmányszerű nyilatkozatot, határozatot, kiáltványt, melyben ki volna mondván, hogy ily suprematiát elismerni, megtúrni nem akarnak; ellenben ott van ama kisebbségi vélemény, mely nemzetiségi részről az 1868-iki nemzetiségi törvényjavaslattal együtt beadatott, s többek közt Miletics Szvetozár által is aláíratott, a mely kíván sok oly dolgot, mit túlcsigázott és gyakorlatilag kivihetlen követelésnek kell tekinteni, de mind a mellett kifejezést ad annak, hogy ebben az országban a kormány és törvényhozás nyelve nem lehet más, mint a magyar.

A nemzetiségek részéről ebben nem csak a létező viszonyoknak kikerülhetetlen elismerése s kényszerítő

hatalma nyilatkozik, de az is, hogy nem zárkóznak el az igazság elől. Minden nemzetiségre nézve nagy fontossággal bír az, hogy ne nélkülözze a nemzeti létnek' azon legfőbb nyilvánulását, hogy nyelve államnyelv gyanánt szerepeljen. A házi tűzhely, a társadalmi élet, az irodalom mind nem elég arra, hogy egy népfaj, hogy egy akár nagy, akár kicsiny összege ugyanazon nyelvet beszélő embereknek a nemzeti öntudat színvonalára emelkedjék, ha nem alkothat egy oly politikai közösséget, melyben a maga jellegét teljesen kifejtheti, érvényre juttathatja. Ebben, kapcsolatban azon ténynyel, hogy ez országon kívül nincs magyar s a nagy világon e kívül nincsen számkra hely, van megadva, minden egyébtől eltekintve, a «magyar állam» jogosultsága, az igazságnak postulatuma, az, hogy a többi nemzetiségek ezt elismerjék, s bele nyugodjanak. És ez nem fosztja meg őket azoktól az előnyöktől, melyeket nyújt minden nemzetiségnek a politikai önállóság. A román nemzetiség államot alkot Romániában, a szerb Szerbiában, a tót solidaritásban van a cseh nemzettel, mely már visszavívta a maga politikai egyéniségét, egyik se nélkülözi tehát azt az előnyt, melyet egy nemzetiségnek az önálló politikai lét biztosít; a románok és a szerbek nagyobb mértékben élvezik, mint mi magyarok itt saját hazánkban, mert nemzetiségök egy független, souverain államban korlátlanul s a hatalomban senkivel nem osztozva uralkodik. Ez a kellő rangba helyezi ama nemzetiségeknek velünk együtt élő részét is, ebben kell kárpótlást találnunk azért, hogy ez országban a suprematiát egy más nemzetiség élvezi. Nagyon fontos és figyelemreméltó oldala ez az egész nemzetiségi kérdésnek, melyből alább még le akarom vonni a következményeket.

Ha a magyarság suprematiája oly alapokon nyug-

szik, hogy kétségbe nem vonathatik, a mint hogy nem is vonatik senki által, akkor azt kérdem: mi okunk van nekünk arra, hogy féltsük s biztosítékainak növelésében végletekig menjünk? Helyes dolgot cselekszünk-e, ha e biztosítékok szaporítása végett hadat üzenünk mi, az ország lakosságának egyik fele, ezen lakosság másik felének?

Nagyon rossz szolgálatot tenne a magyar nemzetnek az, a kinek sikerülne őt az önhittség és a tétlenség álmodozásába ringatni, a ki oda hatna, hogy essék vissza ama búsmagyar ázsiai contemplatív hangulatba, mely a Széchenyi előtti korszakot jellemzi. Annyival inkább, mert hiszen nekünk nem csak a hazánkbeli nemzetiségekkel van dolgunk, a kikkel minden tekintetben képesek vagyunk «felhúzni» a haladás meredek ösvényén való kapaszkodásban, de nyakunkon az egész világ, azok a nyugati népek, melyek századokkal előttek meg bennünket s a cultura vezér szereplői. A szomszéd német nemzetiségünkre nézve százszorta veszélyesebb, mint a hazánkbeli összes nemzetiségek. Létéért való küzdelmet kell folytatnunk igenis szemben a nagy cultur népekkel, de hálistennek erre a küzdelemre fel van hangolva a magyar szellem s nem ennek hija okozza azt, hogy haladásunk még mindig fogyatékos, hanem okozzák a szerencsétlen politikai viszonyok, okozza az, hogy nem vagyunk független nemzet s nem valósíthatjuk azt, a mit előmenetelünkre nézve szükségesnek tisztán s tökéletesen fölismerünk.

Ezek a viszonyok egyaránt nyomnak minket s a hazánkbeli többi nemzetiségeket s így azon arány, mely köztünk és köztük van, egyenlő marad akkor is, ha a kezünkben levő hatalmi előnyöket egyoldalúan saját javunkra ki nem használjuk. Igaz, hogy a nemzetiségek nagy erélyt fejtenek ki abban, hogy minden

tekintetben haladjanak; azon erély és szívósság, melyet nevezetesen a románok tanúsítanak, valóban elismerésre méltó s igen jelentékeny adalékot van hivatva képezni a hazánkbeli cultura tőkéhez. Kétségtelen is, hogy ezen erély alarmírozza különösen az ierdélyi magyarságot, a mely mai napság a maga részéről nem tud akkorát kifejtteni, mint hajdanában. De mind a mellett van-e nekünk okunk attól tartani, hogy szellemi s erkölcsi érték tekintetében a nemzetiségek által innen tova túlszárnyaltatunk? És ha lehetségesnek kellene is e veszélyt tarcanun&ç lehet-e azt mesterséges eszközökkel megakadályozni, legyen ez eszköz bár az erőszak és a rendszeres elnyomás?

Nem! Ez a félelem igazi és őszinte nem lehet. Nem egyéb az, mint ürügy, melyet felhasznál a Chauvinismus szenvedélyessége. Ha azt hiszik azok a lángoló szívű hazafiak, hogy a magyarságnak valóban szüksége van arra, hogy a többi nemzetiségek szellemi emelkedése elé gátak emeltessenek, igen rossz véleménynyel vannak a magyarság értéke felől s szegénységi bizonyítványt állítanak ki számára. De hát mondom, csak ürügy. Mert a chauvinisták előtt minden eszköz jó, a mely célhoz vezet s ép oly kevésbé válogatóság azon eszközökben, melyekkel a közönséget magukkal ragadhatják, mint nem válogatóság azon eszközökben, melyekkel a magyarosítás politikáját gyakorlatba venni szeretnék. Legyünk őszinték, nem a túlszárnyaltatás félelme az a rugó, mely a chauvinismust mozgásba hozza, hanem egyszerűen az uralkodási vágy. Föl kell használni az időt és kedvező alkalmat most, midőn az 1867-iki kiegyezés kezünkbe adta a hatalmat, ezt nem szabad elszalasztani kihasználatlanul – ez a jelszó, mely a közönség minden rétegei közé kiadva van, nem hangosan, csak tovább suttozva, elérte egy szemhunyorításra. S a közönség bele rin-

gattatik azon ábrándba, hogy a magyarosítás, a magyarság létszámának a többi nemzetiségek rovására való nagymérvű növelése lehetséges dolog; és beakarnák vétetni a magyar ember becsületes lelkével azt a jezsuita morált, hogy a szent cél minden eszközt szentesít s csak erélyesség kérdése az eszközök alkalmazása.

«*Hazafiság*», – sohasem hallottuk e szót annyit emlegetni, mint most, száján hordozza úton útfélen, boldog boldogtalan. Nem kellene így a porban meghurczolni, nem kellene ekként kivetkőztetni azon emphasisból, mely a hazafiasságnak, mint a gyümölcs-mek hamvát, zamatját megadja, Nem kellene hiába venni, mint isten nevééről mondja a tízparancsolat elseje. Emlékezzünk csak vissza, miként gúnyolódtunk az absolut-rendszer alatt, midőn a hivatalos kiáltványokban bennünket hazafiságra serkentettek; azt mondtuk, nem kell k. k. priv. oest. Patriotismus s megbotránkoztunk fölötte, hogy ekként profanálják a hazaszeretetnek előttünk- szent nevét. Ne vigyük oda a dolgot, hogy a nemzetiségekre ilyenforma benyomást tegyen az, a mit most mi cselekszünk. Tartózkodjanak legalább a királyi ügyész urak a hazafiság emlegetésétől, attól, hogy vádat emeljenek «a megsértett hazafiság nevében» s vádpontot csináljanak a hazafiatlanságból, mert hisz ez nincs előszámlálva a codexben a büntettek és vétségek közt, hacsak novella formájában nem fogja behozni a Chauvinismus. Már igen közel állunk hozzá, hogy behúzzuk a hazafiság megkövetelését a tisztviselők qualificatiójáról szóló törvénybe, egy cattergoriában az érettségi vizsgával s más effélékkel: a szigorlat abból fog állani, hogy az ember kimutassa azt, hogy magyar ember s nem más nemzetiségbeli, vagy ha ilyen, hát akkor renegát; és minél jobban tudja valaki a nemzetiségeket becsmérelni és gyanúsítani, annál kitűnőbb calculust kap.

A felkapott jelszavak közt egy sincs szerencsétlenebb, mint a hazafiságnak azon értelmezése, mely legújabbán szokásba jött. Magyar = hazafi, nemzetiségben = hazaáruló, kegyelemből, de felügyelet alá helyezve, az első kategoriába csak az vétetik föl, a ki saját faját s nemzetiségét megtagadja. Jaj volna ennek az országnak, ha lakóinak fele hazaárulókból állana. Hát én azt mondom, a ki jó román, jó szerb stb. . . . eo ipso jó hazafi. Mert a munkafelosztás elve érvényes a hazafiság munkájában is. Az a román, az a más nemzetiségbeli, a ki saját fajának emelésén munkálkodik, ép úgy munkálkodik a haza ügyének emelésén, mint az a magyar ember, a ki a magyarság szellemi és anyagi gyarapításában fáradozik, kiki saját hatáskörében s tehetségéhez mérve. Tessék ebben versenyezni, de kiváltságot senki magának nem követelhet. Ám tartsa magát a magyar a haza első szülött fiának, a nagyobb ranghoz nagyobb tisztességhez mérve vegye ki a nagyobb részt is a hazafiság munkájából, de ne akarja kizárni az atyafiságból testvéreit.

Mily fogalomzavar uralkodik már a hazafiság definiója körül, annak nézetem szerint nevezetes példájul szolgálhat *a budapesti egyetemi ifjúság márczius 15-iki ünnepélye*, melyet az annyira dicséretes, kegyeletes szokás szerint megtartott a folyó évben is. Ide igtatom kivonatban azon beszédet, melyet egy jeles fiatal ember, bölcsészeti hallgató, az Egyetem-téren tartott. Érdekes különben is észlelni, miként gondolkodik a jövőbeli Magyarország. Nevét azonban nem teszem ki a fiatal barátunknak, ráér ő még élvezni is, sinleni is azt az állapotot, midőn az embernek neve már ismeretes, mint a rossz pénz.

Így beszélt az ifjú szónok:

«A bérczet, melynek csak vihara van, a folyót, mely ellenem is támad, a tért, melynek csak délibábjá

az enyém, a városokat, hol minden gazdagságom nem egyéb, mint örömöm a felett, hogy mindez az én népemé; az embereket, a kik a mily bőkezűek közöny, bántalom dolgában, ép oly fukarok irántam jóindulattal: – szeretni mindezeket, lelkesülni azokért az eszmékért, mik e népnek kincsei, velők érezni, ha örömben, ha bubán; enyémnek tartani mindent s védeni, növelni azt, bár ne legyen egy sírdombnál több vagyonom széles e hazában; vagy örömmel áldozni fel a levőt, bár hitvesi kebel, bár gyermeki szív, fényes jövő, szerető jegyes, bár maga az élet legyen az: megtenni mindezt, megteszszük mi is, hazánkat mert mi is valón szeretjük, mert homlokunkon ül a szó, tudatunkká leve, Hazánk, hogy «nagygyá csak fiaid szent akaratja tehet».

Idáig nincs a beszéd ellen semmi kifogásom, sőt elismerem, hogy igen szép eszmék fényesen vannak benne előadva, költőileg, mint ifjú kebelről várni lehet; nem ment a frázistól, de keresztül érzik rajta az igaz érzés is.

Hanem ezután így folytatja: «Hozzátok szólok, Magyarország ifjúsága, hozzátok szólok, Magyarország jövő munkásai! 1848 márczius 15-ikének szelleme érint benneteket, meg kell értenetek, át kell éreznetek, hogy élni a szabadsággal, megtartani azt; örvendeni az egyenlőségnek s fejleszteni tovább; híven követni a testvériség magasztos tanait; – mindez magában még nem hazaszeretet. Ezeknek bírása, követése közös a föld majd minden népivel. -- De lenne bár pusztán csak a mienk, s adnók bár hozzá a legigazabb, a legeredményesebb munkálódást, ezen a földön még akkor sem volna az magában hazaszeretet. Ezen a földön, hol minden tér könnyyel áztatott hely, hol minden rög martir vérek ára, melynek oly sok Golgothája van, és a mely létjogát annyi

dicső erény, annyi ezer áldozat árán váltotta meg, ezen a földön a hazaszeretet első parancsolatja az, hogy:

«Minden ember legyen ember és magyar,
A kit e föld hord és egével betakar.»

Első parancsolat, hogy magyarok legyünk s ne csak legyünk, de úgy munkáljunk, hogy «még a kő is, mintha csontunk volna» érezze, hogy magyar! Övék volt ez eszme, kik legragyogóbb csillagai voltak hazánk XIX. századbeli történelmének. De kell, hogy ez az eszme . . . hogy ez az érzés terjedjen el földben, vízben, levegőben, terjedjen el széles e hazában s termékenyítse meg a szirtet is, hogy minden rög, melyet Sz.-István palástja betakar, minden rögnek legkisebb lakója is: olyan igaz magyar legyen, mint voltak ők, márczius ifjai! Az nem lehet tovább, hogy ez a föld legyen az egyetlen ország, hol istenét, a nemzet nyelvén, nem tudja imádni a hazalakó! Sehhol sem találjátok azt, csal; ezen a földön, hol milliói a lelki szegényeknek várják évek óta már az igaz apostolokat, kik elűzzék nyakukról a hamis prófétákat. Századok óta tengeti siralmas életét a Kárpátok alatt, az elárvult nép századok óta tartja bennök a lelket a magyar levegő: s Petőfi szavaira siket marad füle».

Itt már azután világosan látni annak nyomát, hogy az ifjú szónok tanulmányozta azokat a rossz vezércikkeket, melyeket a közművelődési mozgalom érdekében reclame gyanánt írtak a másod és harmadrangú lapok, sőt közbe az első rangúak is. A mi a beszédnek e részében nyilvánul, az már nem érzés, csak érzélgés. És sajnos fogalomzavar. Azt mondja, hogy »ezen a földön« a hazaszeretet első parancsolatja az, hogy: «Minden ember legyen ember és magyar». Nem jól idézi Vörösmartyt; ő nem mondta azt, hogy »ezen a földön«, melyet az ifjú szónok nagyon egyházas felfogása szerint «Szent István palástja betakar»,

hanem azt mondta, hogy «a kit a föld hord s egével betakar». Vörösmarty azon óhajlásának adott kifejezést, dythirambusában, hogy az egész emberi nem álljon oly derék, becsületes és barátságos, jó mulató emberekből, milyen a magyar. Ebben nincs se politika, se Chauvinismus, míg ifjú barátunk beszédének ezen részében már ott hagyva a költészetet, nemzetiségi politikát csinál, még pedig egészen a divatos chauvinistico-culturegyleti modorban. Hát miért nem lehet túrni szerinte azt, «hogy ez a föld legyen az egyetlen ország, hol istenét a nemzet nyelvén (értsd: magyar nyelven) nem tudja imádni a honlakó?» Azt akarja, hogy tanítsunk meg mindenkit magyarul imádkozni, mint a hogy nálunk francziául tanítják imádkozni a nagyúri gyermekeket? Az ily imádságnak nincs sok fogantja; hadd imádkozzék mindenki saját nyelvén, azért befoglalhatja imádságába a hazát. Nem áll az, hogy a Kárpát alatt lakó népben századok óta tartja a lelket a ff magyar levegő» s Petőfi szavaira siket marad füle. Nem marad siket; 1848-ban a Sándor huszárok, meg igen sok honvéd onnan a Kárpát aljáról került, pedig annak a népnek csakugyan több jutott a magyar levegőből, mint a magyar kenyérből. Nem áll az sem, hogy a márczius 15-iki ifjak is oly chauvinisták voltak, azok nem mondták azt, hogy a Szent István palástja által betakart földön minden ember magyar legyen, hanem azt mondták, hogy szabad legyen. Higyjje el, ifjú barátunk, s higyjék el mindnyájan társai, hogy a ki sokat markol, keveset szorít, hagyjunk föl a hódító politikával; és ne szégyeneljük nemzetünket, ha nem számlál is 15 milliót tagjai közé, érdemes így is egész szeretetünkre, s dicsvágyunknak elég tágas tér nyílik abban, hogy a mi gondunk legyen első sorban e haza minden rendű s nyelvű lakóinak boldogulása.

VI.

De hát ki vehetné neki rossz néven, hogy így beszél a fiatalja mikor így beszél az örege is. A mint énekelnek a vének, úgy csiripelnek a fiatalok – mondja a német példabeszéd. «A ki magyar kenyeret eszik, beszéljen is magyarul» – ez a megszokásosabb érv, melyet hall az ember feleletül, ha azt kérdi, hogy hát miért kötelessége minden embernek e hazában magyarrá lenni. És hát ennél nem bírnak nagyobb értékkel azok az érvek sem, melyeket az ember nagy-hírű és tekintélyű államférfiak és szónokoktól hall. Alaposabb-e, bír-e nagyobb benső tartalommal például *gr. Apponyi Albertnek* azon érve, hogy «a magyar nyelv ebben az államban nem csupán a magyar államnak hivatalos nyelve, hanem egyszersmind ama kulturái egységnek orgánuma, a mely kulturái egységgé Magyarország összes polgárainak össze kell forniok, hogy ha az egységes politikai nemzetnek fennállását biztos alapokra akarjuk fektetni». Hát ez semmi egyéb, mint szónoki körülírása annak az érvnek, hogy: a ki magyar levegőt szí, s a ki magyar kenyeret eszik, legyen magyar; sem a magyar kenyérre, sem a politikai nemzetegység megszilárdítására való hivatkozás nem mutat ki *jogi kötelezettséget* a nemzetiségekre nézve, hogy a magyarságba beolvadjanak. Beszéljen mindenki magyarul, forrjon össze velünk cultural egységgé minden nemzetiség – a kettő egészen egy ér-

telmü, ratioja mind a kettőnek csupán annyiból áll, hogy mi magyarok így óhajtjuk, így akarjuk, tehát így kell neki lennie.

De hallom a megjegyzést: Nem szeszély, nem úrhatnamság, nem hatalmaskodás nyilvánulása nálunk e követelés, hanem egyszerűen a célszerűség parancsa, mert a nyelvegység az egységes politikai nemzet fennállásának legbiztosabb alapja, s hogy ez az ország egységes állam legyen, az a haza minden lakóira nézve nyelvkülönbség nélkül első rendű fontossággal bír. Kétségtelen, hogy a politikai nemzetegységnek a legegyszerűbb, mondhatjuk normális formája a nyelvegység, kétségtelen, hogy ez az állapot irigylésünk, vágyódásunk tárgya méltán lehet. De ezzel a politikai célszerűséggel, ha úgy tetszik: szükséggel szemben, egy más hatalmas tényező áll: az egyéni szabadság.

Ennek kifolyása azon követelés, hogy a nem magyar ajkú honpolgárok nemzetiségüket fentarthassák, sőt fejleszthessék, és ebből erre az államra nézve az a helyzet következik, hogy nélkülöznie kell azon előnyöket, melyeket egy államnak a nyelvegység megad, e nélkül kell megélnie, más módon, más eszközökkel kell pótolni az állami egység kellékeit.

A nemzetiséghez, nyelvhez, szokásokhoz, tradíciókhoz való ragaszkodás, s az azoktól való megfosztatás elleni védekezés joga époly kifolyása az egyéni szabadságnak, mint a valláshoz való ragaszkodás. És hát úgy-e nem jut eszébe akár gr. Apponyinak, akár másnak ad normám cultural egység a vallásbeli egységet is proclamálni, mint a melybe a haza minden polgárainak egybe kell forniok. Mily hatalmas tényezője lehetne az a politikai nemzetegységnek, ha ez ország összes lakói belépnének például az egy akol egy pásztor felekezetnek kebelébe! Az egészen más – fogják mondani. Egyáltalában nem «más» sőt vallás-

béli és nyelvbéli egység egyenrangú tényezője a nemzetegységnek, s az orosz hatalom, mely pedig érti az egységesítés mesterségét, ép úgy erőlteti lengyelek és németeknél a vallás, mint a nyelv egységét. Ha nincs joga az államnak bárkire vallást erőltetni, még kevésbé van joga ezt tenni nyelv- és nemzetiséggel, mert a nemzetiség nagyobb dolog, mint a vallás, realisabb, kézzelfoghatóbb érdekkört képvisel; a ki nemzetiséget változtat, annak sokkal többről kell lemondani és több újat kell magáévá tenni, mint annak, a ki vallást cserél; nemzetiség-változtatása mindenestre nagyobb átalakulást von maga után akár ethikai, akár társadalmi tekintetben, mint egyik keresztén felekezetből a másika való átlépés.

Ez az adott helyzet, melyen változtatni nem lehet, s ennél fogva nem marad egyéb hátra, mint a hozzá való alkalmazkodás. Változtatni rajta csak akkor lehetne, ha keresztül tudnók vinni az általános megmagyarosítást. Hogy ez egy kétségbeesett utopicus törekvés, azt senki se tagadhatja, a ki a dolog felől komolyan gondolkodik; de hát nem gondolkodik senki komolyan, nem akar megválni azon eszménytől, hogy milyen jó volna az, ha 15 millió magyar lankná e hazát, nem tud megválni ez egységes állam chablonszerű doctrínáitól. Egyformán laborál e bajon a köznép és művelt osztály, a nem-politikus és politikus.

«Nem akarunk megfosztani senkit nyelvétől, nemzetiségétől, csak azt követeljük, hogy minden számot tevő, s a művelt osztályhoz tartozó ember tudjon magyarul, hogy a közélet egészen magyar lábra legyen] helyezve. Ez a cultural egység». Hát engedelmet kérek, ez nem őszinte beszéd; egyebet, többet akarnak azok, a kik a cultural egység jelszavát hangoztatják. Miért lett elrendelve az 1879-iki törvényben, hogy

bizonyos rövid idő múlva a magyar nyelv az összes népiskolákban taníttassék, tehát természetesen ott is, hol nagy kiterjedésű, sűrű tömegben él a nem magyar ajkú köznép. Ez tisztán az általános megmagyarosítás és nem a művelt osztály kényelméről való állítólagos gondoskodás. De továbbá az hangzik minduntalan, hogy a magyar nyelv tanításával, a magyar culturával a hazafias szellemet kell beoltani az ország összes lakosaiba. Ha csak akkor vagyunk megnyugtatta az ország lakosainak hazafisága felől, ha őket magyaroknak tudjuk, akkor múlhatlanul szükséges a magyar nyelvet nem csak a művelt osztálylyal, de a köznéppel is elsajátíttatni, mert ennek hazafias érzületére is szükségünk van. Tehát ismét csak az általános magyarosítás. Ennek a lólába kilóg mindenünnen, nincs oly hosszú palástja a közművelődési mozgalom egész phraseológiájának, mely ezt eltakarni képes volna.

De ha úgy volna is, a mint mondják, hogy t. i. nincs szándékban az általános magyarosítás, milyen lenne voltaképen az az állapot, melyet a cultural egység contemplai? Semmi egyéb lényegben, mint az az állapot, melyben voltak a nemzetiségek a régi időben, a nemzetiségi öntudat felébredése, a nemzetiségi mozgalmak kezdődése, s a jogegyenlőség érvényre emelkedése előtt. Akkor nem tettek számot a nemzetiségek, szó sem volt róluk, mert az összes közügyek vezetése a nemesség kezében volt, s ez magyar volt. No hát most azt akarják, hogy az összes közügyek vezetése azon művelt osztály kezében legyen, mely a magyar culturát magáévá teszi, mely a magyar cultural egységben a magyarsággal összeforrt. Kiváltságot akarnak biztosítani ennek az osztálynak: a többi, ha akar, maradjon románnak, szerbnek, tótnak stb., ha neki úgy tetszik. Hát ez más

alakban, kerülő úton visszahozása annak a régi állapotnak, mely a nemzetiségi jogegyenlőségnek negatívja volt.

No hát a nemzetiségek ezt nem fogadják el, a culturegység politikája úgy a maga be nem vallott, de valódi, t. i. általános magyarosítási, mint ezen bevallott értelmében az egyéni szabadságba, a jogegyenlőségbe ütközik és a nemzetiségek határozott ellenszegülésébe, mely ellen lehet megkísérteni erőszakos intézkedéseket, lehet alkalmazni a pressiónak az állam rendelkezésére álló eszközeit, de természetesen csakis az ország békéje fentartásának, s a jövője biztosításának veszélyeztetésével. A nemzetiségek a személyes szabadság, a nemzetiségi egyenjogúság természetes kifolyásának tekintik azt, hogy saját nyelvükön tanulhassanak és képezhessék magukat művelt emberekké, hogy nemzetiségi egyéniségek teljes fentartása mellett léphessenek be a culturnépek sorába, azt, hogy előbb vagy együttesen magyarokká legyenek, ha a műveltséghez eljutni akarnak, semmi szín alatt nem vállalják, mert ezt saját nemzetiségükről való lemondásnak, s annak tekintenék, hogy cserben akarják hagyni saját fajukat azon törekvésében, hogy a culturfajok közzé emelkedjék, és hogy meg akarják tekintetben tagadni az e házon kívül élő fajrokonaikkal a solidaritást. A nemzetiségek, tartozzanak a műveit vagy nem művelt osztályhoz, a maguk nyelvéhez szívből, s mondhatni a rajongásig ragaszkodnak, ezt nem áldozzák fel semmiért, a culturáért sem, de égető vágyat éreznek a cultura után is, a kettőt összekötve, nemzeti jellegökből levetkőzés nélkül akarnak a műveltséghez jutni. S e törekvésök ép oly természetes, mint jogos, ellenálthatlan, részükön van az igazság és a kor szelleme.

Mert nem szabad elfelejteni azt, hogy a nemzeti-

ségi mozgalmakban általában legfőbb rugóként az nyilatkozik, a mi az emberben a legnemesebb, t. i. a szabadság szeretete, s a culturának magasabb fokára való törekedés. Bármi bajokat hoztak létre e mozgalmak, bármennyire zavarták meg a régi statusquot, hoztak létre éktelen zavart, chaoticus, anarchicus állapotokat, sőt itt-ott «atrocitásokat» is: ama jelleget félreismerni nem lehet, s mindenesetre végeredményül annak kell lenni hatásuknak, hogy ott, a hol feltámadtak, a cultura színvonalat magasabbra emeljék. A nemzetiségek nem sáros csizmában, s póriás káromkodással ajkukon akarnak berontani az előbbrehaladott népek lakába, hanem fehér nyakravalóval, s lakktopánban akarnak leülni a jogegyenlőség terített asztalához.

Midőn a jogegyenlőséget követelik, a műveltség megszerzésében való eszközöket akarják megszerezni, első sorban s annak elnyerésére való szívós erélyes törekvésük tagadhatlan. Jó helyen keresik a helyzet kulcsát; ha műveltségben egyenlőkké lesznek másokkal, leomlik előlük minden válaszfal, melyet az előbbrehaladott népek aristocratikus gögje elébök rakott. Mert hát a mi általában az aristocratiát illeti, a vén Európa el fog ugyan még egy darab ideig ábrándozni aristocraticus emlékezésein, de a democratia diadala kétségtelen, mert a democratia – realitás. Az aristocratia maga ássa saját sírját, bűneivel s erényeivel egyaránt; bűneivel pusztítja magát, erényeivel feláldozza magát. Ez rendeltetése a népek és fajok aristocratiájának is.

Hogy a nemzetiségek, azok nevezetesen, melyekkel nekünk dolgunk van, a cultura kedvéért nem akarnak lemondani nemzeti jellegökről, e fölött nem foroghat fenn legkisebb kétség sem. Ők nem látják be, miért kellene ezt tenniök, miért akadályozná őket saját faji jellegök s nyelvök megtartása abban, hogy a művelő-

désnek elérhessék azt a fokát, melyen a legelőbbre haladott népek állanak. Nem is szólva a németekről, szláv ajkú honosinkról, kik az óriási szláv törzshez tartoznak, a románok zengzetes s már irodalmilag kiművelt nyelvvel bírnak, melylyel a latin fajok mellé sorakoznak s melyet ők fölébe helyeznek szépség, gazdagság tekintetében a miénknek. Mind ezek a nemzetiségek nem valami elzüllött foszlányai vagy kiháló maradványai valamely nagyobb népnek, hanem közvetlen szomszédságban s érintkezésben vannak atyjuk fiaival, az ifjúság teljes erejében s emelkedett hangulatában független állami létet élvező nemzetekkel. S nem elszórva egyéenkint vagy kis községenként elszigetelve élnek ebben az országban, hanem jelentékeny tömegekben, úgy hogy társasélet tekintetében tökéletes otthonnal bírnak. Mi hangolhatná tehát őket arra, hogy lemondva saját nemzeti egyéniségökről, magukat a magyarosítás tárgyául átengedjék vagy felajánlják? De hát utóvégre is, akár van okuk rá, akár nincs, akár helyes, akár nem helyes a mit cselekesznek, ők nem teszik azt, hogy maguktól lemondjanak s ha nem akarják tenni, akkor őket arra kényszeríteni nincs se joga, se hatalma senkinek.

VII.

Talán még abban is fog keresni támpontot a magyárosítás után való reménykedés, hogy rámutat azokra az eredményekre, melyek a városokban elérttek. Ha ott lehetséges, miért ne volna egyebütt is. Ha a városok oly jóakaratot tanúsítottak, miért szegülnek ellen a többiek, ez csak rossz akarat, mely respectálásra igényt nem tarthat. Tény, hogy a városokban eredményeket lehet fölmutatni és pedig nem csekély mérvűeket. És hát ki volna az a magyar emberek közt, ki lelke mélyéből ne örvendene e gyarapodásnak; hiszen létszámunk kicsiny volta tán legnagyobb bajunk. Hogy ne örülnénk a számbeli gyarapodásnak? De önérzetünket is emeli, ha látjuk, hogy az európai nagy culturfajok ivadékai találnak a maroknyi keleti raj utódainak természetében, jellemében oly vonásokat, melyek vonzó erejének önként engednek, ha látjuk, hogy bizalmat helyeznek fajunk államalkotó képességébe és jövődjébe. De hát az ily csatlakozásokból hímet varrni arra, hogy a tömegekben létező nemzetiségek körében is lehet elérni hasonló eredményeket, igen nagy tévedés. A városokban lakó különféle nem magyar ajkú emberekben nincs meg a nemzetiségi összetartozás érzete; bármik legyenek okai, de tény, hogy így van; nincs meg se az olyanokban, kik tősgyökeres lakói e hazának, se a jövevényekben. A városokban igen nagy alkalom és inger van a keve-

redésre, úgy hogy igen számos házi tűzhely van olyan, hol két-három nyelven is beszélnek; e visszás helyzet önként ébreszti azt az óhajtást, hogy a sok nyelv helyébe lépjen egy és akkor csak egy legyen olyan, melylyel az ember ez országban leginkább boldogul. Mihelyt nincs meg nálunk a nemzetiségünkhöz való ragaszkodás, azonnal megszűnik az igazságtalanság,; mely az elnemzetlenítés eszközeinek alkalmazásában rejlik; volenti non fit injuria; sőt miután a városi laj koknál sok helyt és sok esetben egyenesen vágyódást tapasztalunk az iránt, hogy gyermekük egészen magyarokká legyenek, az állam csak kötelességet teljesít, midőn nekik vágyaik kielégítésére alkalmat ad.

Hogy azonban egyebütt a nemzetiségeknek megmagyarosítása oly törekvés, melylyel czélt érni lehetetlen, tapasztalati tényekkel is volt bizonyítva a nemrég megjelent X. Y.*-féle röpiratban, erre tehát bővebben kiterjeszkedni nem akarok. El volt ott mondván nevezetesen, hogy mily sikertelenek azok a száz éves törekvések, melyekkel a lengyel nemzetet akarják kiforgatni nemzetiségéből oly hatalmasságok, melyek ily művelethez nálunknál százszorta erősebb eszközökkel rendelkeznek s azt magukra nézve nagyobb veszély nélkül tehetik. De lehet igen is más eredménye. Azok az eszközök, melyekkel a magyarosítás foganatba vétetnék, nem lehetnek egyedül platonikusok, milyeneknek szeretnék most már a magukéit is föltüntetni a közművelődési egyletek; okvetlen fölmerül annak szüksége, hogy az állam is alkalmazza rendelkezésére álló eszközeit a pressiónak. A nemzetiségek nem fognak attól tartani, hogy bármily eszközökkel kiforgattassanak nyelvök és faji jellegükből, de mint emberek, mint honpolgárok teljes mértékben fogják érezni a nyomást

* «A közművelődési egyletek és a nemzetiségi kérdés. Írta Y. X. Budapest, Kókai Lajos bizománya 1886 Ára 50 kr.

s annál nagyobb lesz miatta elkeseredésük, mert oly valamiért szenvedik, mihez természetes és szent jogot tartanak. Lehet e képzelni nagyobb fonákságot, mint azt, hogy egy teljesen utopicus cél után való futkossással kockára teszszük a békességet a haza polgárai közt, sőt bizonyos gyűlöletet támasztunk a honpolgárok egyik felénél a másik fél iránt.

Kárba ment teljesen mindaz, a mi ekkoráig az állam részéről a tömeges magyarosítás érdekében történt. Csattanós bizonyítványa ennek Trefort miniszter úr rendelete, mely által a néptanítók számára tartott magyar tanfolyamokat megszüntette. Mert nincs pénz? A főispánok nagyobb fizetésére és nyugdíjára úgy-e, hogy van s ott nem is fog kárba veszni? Mert talán elég volt s a néptanítók most már mind tudnak magyarul? Hát miért rendelte el a miniszter úr, hogy csak Biharmegye területén 51 tanítót meg kell fosztani a magyar nyelv nembírása miatt hivatalától? Mily szép emelése a culturának az,, hogy 51 község tanító nélkül marad. Az effélék fakasztják azután a miniszter urat oly nyilatkozatokra, hogy nálunk az állami dissolutio jelei mutatkoznak, pedig ezek csak az ő fonák terveinek és rossz nemzetiségi politikájának dissolutióit jelentik. Hát biz az efféle rendszabályok által egy hajszálnyival se ment előbbre a magyarosítás ügye, csak az alkalmazott eszközök ódiuma maradt fenn s azon alapos vád, hogy nem tartjuk meg a törvényeket. A nemzetiségek rá tudnak mutatni, hogy nincs egyetlen pontja az 1868-iki nemzetiségi törvénynek, mely száz meg ezer esetben meg ne sértegett vagy ki ne játszatott volna, úgy hogy szerintök nem is bírnak valami nagy jelentőséggel azok a fenyegetődzések, hogy ha jól nem viselik magukat, el fog törülni ama törvény, mert hiszen a valóságban már úgy se létezik. Ezt jelentette ki határozottan

maga Szabovljevics úr azon rendkívül mérsékelt hangú beszédében, mely a képviselőházban oly nagy örömmel fogadtatott. Adatokat! azt szokták mondani az ily dolgok felhozására. De azokkal az adatokkal ép úgy vagyunk, mint mikor az adóbehajtások és illeték-kiszabások körüli visszaélések elleni panaszokra azt mondja a pénzügyminiszter: adatokat kérek! Az esetek azonban oly óriási mennyiségben fordulnak elő, hogy az ember azt se tudja, hol kezdje s oly hosszadalmas és unalmas minden egyes esetnek előadása, hogy senkinek sincs kedve annak hegyről-tövisre való elmondásával a hallgatót vagy olvasót untatni, és azonkívül az ily dolgok előterjesztése oly természetű, hogy a teljes hitelességgel való bebizonyítás nagy munkát igényel s mind a mellett találhat kifogást az illető, hogy az előadás hitelességét kétségbe vonhassa. De azért senki sem kételkedik benne, hogy azok a törvénytelenések és visszaélések mindennapiak s az ország népét sújtó legnagyobb csapások közé tartoznak. Ép így vagyunk a nemzetiségi törvénnyel. A törvény megadja minden nyelvű honpolgárnak azt a jogot, hogy saját nyelvén, vagyis saját községének ügykezelési nyelvén intézhessen a hatóságok és bíróságokhoz beadványokat, midőn ez ügyvéd közbejötté nélkül történik; számtalan eset van, midőn a hatóságok s bíróságok az ily beadványokat visszautasítják. Azon kezdje-e az ügyes-bajos ember, hogy az ily eljárás ellen orvoslást keressen? Alkalmazkodik s a törvény által biztosított szabadság élvezetétől elesik, és így az, hogy minden a hazában használatban levő élő nyelv ügykezelési nyelv lehessen, a nemzetiségi törvény egyik legfőbb határozománya, nagy részben írot malaszt marad. A törvény azt rendeli, hogy az állam is állítson és segíyezzen iskolákat, melyekben egészen az akadémiai oktatásig saját nyelvükön tanulhassanak

a nemzetségbeliek. Nincs ilyen egyetlen egy sem; mindössze is a legalsóbb osztályokban folyik itt-ott más, mint magyar nyelven a tanítás. A törvény azt rendeli (27. §.), hogy «az országos bírói és közigazgatási hivatalokra s különösen a főispánságokra a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas és másként is alkalmas személyek a *lehetőségig* alkalmaztassanak. Ez annyit jelent, hogy *minél több* neveztessek ki, nem pedig ann}dt, hogy itt-ott – a híreért; és miként áll a dolog? A románok közül például, mint az (alábbi jegyzet)* alatt gondosan összeállított jegyzék mutatja:

*

	Az állami hivatalok és hatóságok megnevezése	Összes száma a kinevezett hivatalnokoknak	Száma az alkalmazott románoknak	Hivatali jellege az alkalmazott románoknak	Jegyzetek
I.	Miniszterelnökség	17	1	Fordító	
II.	Vallás és közoktatási miniszterium 1. Központi igazgatás a tizenegy osztályban . . .	105	1	Fogalmazó	A gör. kath. s gör. orthodox egyházi ügyek osztályában román nemzetiségű egyén egy sincs alkalmazva
	2. Tankerületi igazgatóságok . . .	12	—		
	3. Tanfelügyelőségek	92	3	Tanfelügyelő	
	4. Alapítványi igazgatóságok . .	44	—		
III.	Igazságügyminiszterium: Központi igazgatás négy osztályban .	118	1		

	Az állami hivatalok és hatóságok megnevezése	Összes száma a kinevezett hivatalnokoknak	Számuk az alkalmazott románoknak	Hivatali jellege az alkalmazott románoknak	Jegyzetek
IV.	Pénzügyminisztérium :				
	1. Központi igazgatás 18 osztályban	106	1	Miniszteri titkár	
	2. Számvevőség	321	1	Számviszt	
	3. Segédhivatalok	24	—		
	4. A pénzügyminisztérium alárendelt egyéb központi hatóságok és hivatalok	600	—		
	5. Pénzügyigazgatóságok	468	11	1 fogalmazó 2 fog. gyak. 6 számtiszt 1 irodatiszt 1 kez. gyakor.	
	6. Jóságigazgatóságok.	75	—		
	7. Adófelügyelőségek	411	8	2 fogalmazó 5 adóvégreh. 1 számtiszt	
	8. Illetékszabási hivatalok	156	4	1 pénzügyi titkár 3 fogalmazó	
	9. Vámhivatalok	113	2	1 raktárnok 1 ellenőr	
	10. Lottóhivatalok	13	—		
11. Dohány raktárak	10	—			

	Az állami hivatalok és hatóságok megnevezése	Összes száma a kinevezett hivatalnokoknak	Száma az alkalmazott románoknak	Hivatali jellege az alkalmazott románoknak	Jegyzetek
V.	Közm. és közlek. miniszterium :				A posta- és távirada hivatalok hiteles adatok hiányában itt feljegyezve nincsenek
	1. Központi igazgatás öt osztályban	300	1	Távirada igazgatósági titkár	
	2. Alárendelt hatóságok és hivatalok	327	—		
VI.	Ő felsége személye körüli miniszterium	8	—		
VII.	Földm., ipar- és ker. miniszterium				
	1. Központi igazgatás 11 osztályban	165	—		
	2. Államerdők	168	—		
	3. Erdőhivatalok	290	—		
	4. Erdőfelügyelőségek	67	1	Alfelügyelő	
VIII.	Belügyminiszterium :				
	1. Közp. igazgatóság 9 osztályban	182	1	Osztálytanácsos	
	2. Megyei főispánok	63	—		
IX.	Curia :				
	1. Birák és elnökök	70	1	Biró	
	2. Segédhivatalnokok	30	—		

	Az állami hivatalok és hatóságok megnevezése	Összes száma a kinevezett hivatalnokoknak	Száma az alkalmazott románoknak	Hivatali jellege az alkalmazott románoknak	Jegyzetek
X.	Kir. tábla Bpsten : 1. Birák és elnökök	150	4	3 rendes bíró 1 pótbíró	
	2. Segéd hivatalnokok	73	1	Fordító	
XI.	Kir. tábla Marosvásárhelyt : 1. Birák és elnökök	31	5	3 bíró 2 pótbíró	
	2. Segéd hivatalnokok	16	—		
XII.	Főállamügyészségek 1. Budapesten	13	—		
	2. Marosvásárhelyt	5	—		
XIII.	Budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék	80	1	Fordító	
XIV.	Törvényszékek, államügyészségek és járásbíróóságok 1. Birák, ügyészek, elnökök	1620	60	2 törvysz. eln. 34 bíró 19 albíró 2 államügy. 3 alügyész	Itt kiemlendő, hogy a román nemzeti-ségi bírák többnyire nem román vidékeken vannak alkalmazva, míg román vidékeken oly bírák működnek, kik a román nyelvben vagy épen nem jártasak, vagy csak nehezen képesek magyarul e nyelven megértetni
	2. Segédhivatalnokok	3200	92	2 törvyszéki elnök 11 aljegyző 5 gyakornok 4 tlkvezető 5 tlkvezető segéd 6 irodatiszt 59 irnok	
	Főösszeg	9541	199		

az elősorolt állami hivatalok viselőinek számából két százalék, mondd: két százalék van alkalmazva, holott a románok az ország összes lakosságának húsz százalékát teszik; az a két százalék is túlnyomó részben csak a legalantasabb állásokat foglalja el; főispán nincs egyetlen egy sem. Az 1868-iki nemzetiségi törvénnyel való ily elbánáshoz járul még, hogy folyvást fennáll a választási törvény körül azon botrányos állapot, hogy t. i. Erdélyben jelentéktelen helyek külön választanak képviselőt, hogy még a szorosabban vett Magyarországon 16 forint, illetőleg egy negyed úrbéri telek, addig Erdélyben 84 forintos cat. jövedelmű földbirtokhoz van kötve a választói jog, úgy hogy az ottani lakosság többségét képező románok alig képesek választani saját nemzetiségökbéli képviselőt, s azért a választásoktól tartózkodnak. Járul végre az 1879-iki azon törvény, mely az összes népiskolákban elrendeli a magyar nyelv tanítását, ezen tán legpraegnansabb kifejezése az általános magyarosítás agresszív politikájának. Lehet-e tagadni a törvényellenes eljárást, az igazságtalanságot, a pressiót? Hát miért ne lehetne tagadni? Tisza miniszterelnök azt monda nekem, hogy mit prókátorkodom én a nemzetiségek mellett, mikor őket senki sem bántja.

És hát mindez tökéletesen kárba megy, egyetlen egy emberrel se szaporította a magyarság létszámát s nem is fogja szaporítani. Nisi utile sit quod feceris stulta est gloria, teljesen haszon nélkül marad minden «hazafias tett», melyet a fentebbi módon és irányban elkövet a hivatalos és nemhivatalos Chauvinismus. De igenis minden efféle tettel szaporodik az elkeseredés tőkéje a nemzetiségek közt. Azt hiszi tán némely ember: nem árt az, ha egy kis igazságtalansággal jár is, mégis arra készíti őket, hogy alkalmazkodjanak s hát hiszen nem is lehet tapasztalni valami nagy el-

keseredést, hiszen elég nyugodtan viselik magukat. Ne áltassa magát senki! Minden igazi sérelem fel van írva a rézfokos nyelére, s növeli a tételek súlyát, ha számadásra kerül a sor.

Kárba ment egyéb is, a mi a magyarosítás érdekében történt, nevezetesen az a dűlás, mely önkormányzati intézményeinkben végbevitetett. Mert kétségtelen, hogy ez volt igazi rugója a legtöbb intézkedésnek, mely a központosítás irányában történt. Az volt, ha nem hangosan mondva, de suttogva kezdettől fogva, hogy concentrálni kell magyar kézben a hatalmat, mely a közjogi kiegyezés által visszakerült. Most már nemcsak suttogják, most már hangosan mondják. Lehettek azok közt, kik az önkormányzat rombolását fokról-fokra kezdeményezték, olyanok, a kik őszintén vallották a nemzetiségekre gyakorlandó pressio politikájának elveit, de voltak és vannak még többen egyszerűen centralisták s csak ürügyül használták a nemzetiségi ügyet arra, hogy könnyebben s biztosabban czélt érjenek. S a közvélemény, fájdalom, bekapta a maszlagot s mi van még meg e pillanatban páratlan önkormányzati rendszerünkben! Magyarország megszűnik innentova lenni a szabadság hazája. "Semmleff " és ismét semmiért! Mennyivel vitte elébb a magyarosodás művét az önkormányzat rombolása? Hát igenis elérjük vele azt, hogy megfosztjuk magunkat egyik legjobb módtól arra nézve, hogy a nemzetiségek igényeit az államegység kára nélkül kielégíthessük.

Lehet-e képzelní ennél fonákabb, szerencsétlenebb politikát? S ennek a politikának épen most adott új lendületet a közművelődési egyletek körül megindult mozgalom, hogy át legyen vitetve a társadalmi térre is, hogy úton-útfélen alkalmazzon mindenki ellen minden ember hasonnemű pressiót a kinek tenni mód-

jában van, és pedig a magyarságnak ezt tenni ezerféle módja van, mert hiszen ebben a hazában az övé az ország, a hatalom és a dicsőség. A társadalom nyomására fog majd támaszkodni a hivatalos világ s a kormány, mely nem hogy ellent merne állani, de hízelkedik az áramlatnak, nem fogja feleletre vonni közegeit, midőn ezek a közvélemény nyomására hivatkoznak.

Azt már megértük az emlékezetes póthitel-vita alkalmával, hogy a pénzügyi romlásért a költekezést sürgető közvéleményt akarta felelőssé tenni a Tiszakormány; ne adja isten megérnünk, hogy egy politikai nemzetiségi krach alkalmával majd ismét a közvélemény pressiójára hivatkozassék.

Hogy a Tisza-kormány hízelkedik a chauvinizmusnak, az iránt nincs legkisebb kétség sem. Hogy ne tenné oly kormány, mely létalapját abban keresi, hogy fedezze magát minden irányban, a melyről komoly ellentállást, de hathatós támogatást is várhat. Kedvét keresi az udvarnak, a papságnak, a mágnásoknak, a zsidóságnak; kell hogy kedvét kereshesse, valamiben annak a nagy közönségnek is, melynek oly irgalmatlan terheket rak vállaira. Mit lehetne jobban kihasználni korteskedés közben a kormány ellen, mint azt, hogy ha rá lehetne mondani, hogy a nemzetiségeknek kedvez? Tétettek is már erre egyszer-másszor kísérletek; de a vád oly képtelen, hogy nem lehet vele menni semmire. Hát hagyján, hogy a kormány és pártja így cselekszik; az a baj, hogy e tekintetben pártkülönbség nem létezik, hogy a többi pártok a kormánynyal versenyeznek abban, hogy miként mutassanak a felkerekedett áramlatnak nyájásabb arczulatot. Eddig a pályadíj a mérsékelt ellenzéké; gr. Apponyi Albert megtette a közművelődési mozgalomnak

azt a szolgálatot, hogy tanait formulázta a «cultural egység» elméletében, Szilágyi Dezsővel együtt pedig a nemzetiségeket az 1868-iki 44. törvényczikk eltörlésével megfenyegette. A mérsékelt ellenzék szellemdús vezére még nem jutott el odáig, hogy komolyan foglalkozzék a nemzetiségi kérdéssel, de a hosszas viaskodás közben elragadt rá annyi a Tisza-féle kortespolitikából, hogy a Chauvinismus dédelgetésében Tiszát túllicitálja.

VIII.

Fentebb, ott, hol a magyarság suprematiájáról szóltam, azt mondtam, hogy a nemzetiségeknek el kell fogadniok ezt a fensőbbiségét és el kell fogadni ok a «magyar állam» eszméjét is, és el is fogják azt fogadni, ha e szó nem lesz a magyarosítási politika harczy kiáltása; mihelyt e politika letűnik a napirendről, akkor valóban nem lesz ok arra, hogy egy részről a «magyar állam», másrésztől a «polyglott állam» elnevezések kölcsönösen idegesekké tegyenek bennünket, mint most. Említettem azt, hogy az absolut igazság követeli a nemzetiségektől, hogy az állam magyar jellegében megnyugodjanak, mert a mi számunkra a nagy világon nincsen hely ezen kívül, nekik be kell érniök azzal, hogy nemzetiségi tekintetben solidaritást tartsanak az e hazán kívül független államokat alkotó fajrokonaikkal. Fontos következtetések folynak ebből a viszonyból, oly kötelezettségek, melyek a chauvinistáknak talán súlyosaknak látszanak, de ezek a következtetések jól megfontolva annak fölismeréséhez vezethetnek bennünket, hogy *bármi nehézségeket okozzanak a nemzetiségekhez való viszonyaink, van azoknak előnyös oldaluk is, s épen e viszonyokban számunkra a jövőnket biztosító erőnek forrása rejlik.*

Paradoxnak látszik valószínűleg első hallásra ez állításom. Hát hiszen az az általános vélemény, hogy épen ellenkezőleg gyengeségünknek legfőbb forrása a

szerencsétlen nemzetiségi állapot; volnánk csak egy nemzetiségi tekintetben compact nemzet, volna csak 15 millió magyar, majd megmutatnók mi, mit tudunk; gr. Andrássy Gyulának híres «mot»-jai, mondasai közé tartozik, hogy nem jó volna akkor nekünk szomszédunknak lenni.

Az a tény, hogy hazánkban nagy számmal léteznek oly emberek, kik fajrokonai, test az ő testükből, vér az ő vérükből szomszéd független államokat alkotó nemzeteknek, bizonyos kapcsot képez köztünk és ezen nemzetek közt, mely kapocs nem maradhat hatás nélkül egymáshoz való nemzetközi viszonyunkra. Hozzájárul éhez, hogy úgy nekünk, mint ezen nemzeteknek közös ellenségünk van egy nagy hatalmaságban, mely a hódítás politikáját követi; teljesen világos ez a románokat illetőleg, kiknek ép úgy, mint nekünk, létkérdés az Oroszország ellen való védekezés, de így áll a dolog az egyes szláv törzsekre nézve is, ha szabad nemzeti létre tartanak számot, s hogy erre törekszenek, az iránt kétség alig foroghat fenn.

Ez az adott helyzet. Nemzetközi viszonyainkkal ideje volna, hogy már egyszer komolyan és tüzetesen foglalkozzunk, ne csak mától holnapra éljünk, kizárólag belügyeinkkel foglalkozva, mint a tormába esett fereg, önként nyújtva nyakunkat abba a járomba, melyet a rólunk nélkülünk századok óta intézkedő idegen külügyi politika számunkra faragott.

Az adott helyzet a szövetségnek természetes alapját képezi köztünk s a délkeleti kisebb államok és országok közt. Hogy ily szövetség a mi rendeltetésünk, annak csalhatlan bizonyosságát szolgáltatja a történelem. Alig hogy megállapodott az Árpádok birodalma, – mint mondani szeretik, bár helytelenül, mert e nemzetnél, midőn független volt, az uralkodó és a dynastia döntő tényezőként nem szerepelt: a

nemzet maga intézte saját sorsát, – mihelyt consolidálódott a magyar állam és meglazultak a napkeleti császárságot összetartó kötelékek, Magyarország felé gravitáltak a szomszéd tartományok s hol mint szövetséges országok, hol mint meghódított tartományok vagy épen bekebelezett részek, a legkülönbözőbb közjogi viszonyok mellett, de velünk tényleg századokon át egy közös államrendszert képeztek, melynek csak a török hódítás vetett véget, fokról fokra szűkebbre szorítva a kört, elfoglalva részben utoljára magunkat is. A mily mértékben vonul hátrább az újabb időben a török uralom, azon mértékben lépnek elő ismét a régi viszonyok és érvényesülnének ismét egész erővel, ha a régi hódítónak nem lépett volna nyomába egy másik, t. i. az orosz hatalom; melyet mint hajdan a törököt, visszatartani feladata most már Európának s első sorban mindazoknak, kiket közvetlen elnyeléssel fenyeget; a jelszó volt akkor a kereszténység, most a szabadság.

Ez a helyzet nagyban és egészben. A közös érdekek, a barátságra és szövetségre utaló helyzet természetesen nem biztosítanak számunkra a szomszédokkal való örök békét s zavartalan egyetértés boldogságát, de a helyzet postulatumai utóvégre is elemi erővel érvényesítik magukat súrlódások, összeütközések mellett is; mintegy fatumszerű erővel tér vissza a helyzet hatalma, hogy a mit Isten összeadott, ember ne bontsa szét.

A korunkban feléledt nemzetiségi öntudat természetesen bensőbbé kell hogy tegye azt a viszonyt, mely köztünk s a szomszéd nemzetek közt a közös védelmi érdekeknél fogva létezik. Bármilyen is az épen jelenleg létező állapot, mi nem lehetünk egymáshoz oly idegenek, mint oly országok lakói, kik közt hasonló kapcsok nem léteznek. Veszekedő testvérek

is közelebb állanak egymáshoz, mint jó viszonyban élő ismerősök, sőt barátok. E haza polgárainak egy jelentékeny része a legélénkebb érdeklődéssel viseltetik az iránt, a mi Romániában történik, egy másik jelentékeny része hasonlóképen az iránt, a mi Szerbiában történik; ha Romániát vagy Szerbiát éri baj, az aggaszt valamennyiünket, mert ösztönszerűleg érezzük, hogy természetes szövetségünket éri, de román és szerb polgártársainkat nem csak aggasztja, de fáj is nekik, mert nem csak a szövetségést éri baj, hanem a testvért s a testvér baja rájuk nézve családi baj. És viszont Románia és Szerbia polgárai Magyarország veszedelmében nem csak egy oly állam veszedelmét látják, mely nekik becses támaszul szolgál, de oly országét is, melynek jó és balsorsában a többi lakosokkal olyanok is osztoznak, kik nemzetiségi tekintetben magukat velők testvéreknek vallják, nemzetiségöknek állagához tartoznak.

Nekem volt alkalmam személyesen tapasztalni, mily nagy érdeklődéssel, illetőleg aggodalommal kísérték jelentékeny állást elfoglaló s magyar részről is köztiszteletben álló szerb nemzetiségű férfiak a szerb-bolgár háború eseményeit; mintha csak Magyarországot folytatott volna háborút valakivel. De emlékezünk vissza hát Gyurkovics György horvátországi (szerb) képviselő nyilatkozatára. O a költségvetési vitában tartott beszédében egyenesen hálájának adott ünnepélyesen kifejezést azért, hogy a magyar közvélemény az utóbbi időben igazi barátságos rokonszenvet tanúsított a szerb nemzet (azaz Szerbia) iránt. Gyurkovics urnák e beszéde a ház által nagy tetszés és éljenzéssel fogadtatott; önként beismerte mindenki, hogy a solidaritás érzete a mi nemzetiségeink és egy más államban levő fajrokonaiuk közt egészen természetes és jogos. Jutott-e eszébe valakinek megütközni

abban, hogy Natália királyné Ő felsége Budapesten mulatása alkalmával különös érdeklődést tanúsított a Tököly-intézet iránt. Nem lehet Kogalniceanu urnák sem rossz néven venni, a mi «belügyeinkbe való avatkozást». Mindenesetre tudomást lehet venni az ily jelenségekből, mely sajtószerű és érdekes módon jelentkeznek természetes kapcsolatok nemzetiségeink közvetítésével, hazánk és a szomszéd országok közt, mint revelálják magukat a jövőben nagy fontossággal bírandó szövetkezés alapjai.

Hát hiszen abban nincs hiány, – fogják tán mondani, – hogy a mi nemzetiségeink ne tanúsítanak nagy érdeklődést szomszéd fajrokonai iránt, még nagyon is! De amazok részéről éppen az ellenkezőt, hazánk iránt ellenszenves indulatot tapasztalunk. Hát én azt hiszem, hogy ez a feltevés nem csak nem alapszik tényeken, de a közelmúltból éppen csattanós czáfolatára hivatkozhatunk. Eltekintve attól, hogy azok az úgynevezett dacoroman ábrándok, az Omladina, az Irredenta itt nálunk és nem a szomszédban keletkeztek, nem szabad elfelednünk azt, a mi csakhamar az 1848 – 9-iki forradalom után történt. Igen rövid időre a nemzetiségi nyílt lázadás és testvérharcz után, Szerbiában menhelyre találtak a magyar menekülők, majd Szerbia és Románia az emigrációval szövetkezett Magyarország fölszabadítására. Couza fejedelem Kogalniceanu miniszterével szövetséget kötött az emigrációval, Románia gyűlhelye s fegyvertára lett a hazáját felszabadítani törekvő magyarságiak, mindaddig, míg a külföld nyomása alatt e szereppel felhagyni nem lett kénytelen. Jó lesz e fontos tényt emlékezetben tartanunk. A Chauvinismus folytonosan csak kiengesztelhetlen ellenségeket akar látni a nemzetiségekben; íme be van bizonyítva, hogy lehetünk barátok és szövetségesek, mert már voltunk

ilyenek a mi nemzetiségi polgártársaink fajroko-naival.

Hanem egy dolog bizonyos, az t. i., hogy a szóban levő szomszéd államokhoz való jó viszonyok fen tartására szükséges az, hogy idebent jó viszonyban legyünk a nemzetiségekkel. Politikai tekintetéből élhetünk tán békében a szomszédokkal, még akkor is, ha nincs meg idebent a nemzetiségekkel való jó viszony, a nemzetközi politika a nemzetközi exigenciák tudománya; de állandó barátság, szövetség és szívélyes támogatás csak azon feltétel alatt jöhet létre, ha a nemzetiségekkel egy jó modus vivendit megállapíthatunk sikerül. Amazt a békés állapotot fentarthatják ideig-óráig a kormányok, az utóbbi azonban csak a nemzetnek, a népnek műve lehet. S ennek hangulata s akarata ellenállhatlanul nehezedik dynastiák és kormányokra is, mert hiszen azok az országok független államok, melyekben a nemzeti akaratot, úgy mint nálunk, ignorálni vagy annak ellenszegülni nem lehet. Ha mi nem bánunk jól az itt lakó románokkal és szerbekkel, jó viszonyra Romániával és Szerbiával nem számíthatunk, ez az ára annak, hogy a szomszéd nemzetek barátságát és szövetségét magunknak biztosíthassuk, ez a módja annak, hogy befolyásunkat náluk megszilárdíthassuk. Tehát ugyanazon eszköz, mely a belbékét a honpolgárok közt biztosítja, egyszersmind megszerzi a jó nemzetközi viszonyokat is azokkal, kiknek jó indulata ránk nézve nagy értékkel bír, és pedig nem csak egyszerűen a jó, hanem a fentebb előadottaknál fogva a szorosabb és bensőbb viszonyt.

A jó bánásmód kettős irányban akadályozza meg, hogy a dacoroman és omladinista ábrándok testet ölthessenek s tényleges törekvések tárgyává lehessenek. Először is a mi románjainknak és szerbeinknek

nem jut egy könnyen eszökbe, hogy bontakozni akarjanak, mert hát bármi magasztosaknak látszassanak is azok a faji egyesülés és nagy államalkotás eszméi, ha tűrhetőnek találják állapotukat, a realitás konkrét érdekei még is közelebb fekszenek, ki tudja, jobb sors várna-e az emberre a bontakozás nagy bajain való átesés után. Másodszor a szomszédokat kevésbé ösztönözi részvét és rokonérzet arra, hogy rokonaik érdekében a magyar állammal szemben ellenséges állást foglaljanak, ha látják, hogy azoknak nincs odaát oly rossz dolguk, annyira, hogy tán nem is akarják magukat mások által boldogíttatni.

A mi viszonyaink természetének követelménye az is, hogy ne nézzük nagy féltékenységgel, ha a mi nemzetiségeink a határon túli fajrokonáikkal érintkeznek s szorosabb összeköttetéseket tartanak fenn, mint ez különben szomszéd népek közt előfordulni szokott. Ez természetes kifolyása a nemzetiségi solidaritásnak, a melynek fentartását nekik megnehezíteni egyáltalában nincs érdekünkben, mert ebben találnak egyedüli kárpótlást azért, hogy nélkülözniük kell az államalkotás vagy legalább a suprematia előnyeit. Rossz viszonyok közt a mily aggályosnak látszik a sűrű közlekedés közöttük, ép oly ártalmatlan jó viszonyok fennállása mellett és csak szaporítja ama kapcsolatokat, melyekről fentebb szólottam.

Nagyon érdekes volt erre vonatkozólag azon beszéd, melyet a bukaresti kamrában Kogalniceanu volt miniszter mondott. Maga az, hogy a szomszéd nemzet törvényhozása egy tagjának s még hozzá egy oly nagy szerepet játszott nevezetes férfúnak eszébe jutott egy ily nemű beszédet tartani, fölötte jellemző dolog, világosan mutatja ez, hogy a viszony, melyben Romániával (vagyunk így más szomszédokkal is) léteünk, egészen sajtyszerű. Nekünk soha eszünk ágában sincs

a képviselőházban más országok dolgába beleszólani; már csak elég szoros összeköttetésben több mint szövetségben vagyunk Ausztriával, de fölötte ritkán esik meg, hogy szóba hoznánk valamit, a mi ott történik, foglalkoznánk azzal a mi az osztrák parlamentben előfordul vagy éppen reflectálnánk az ottani szónokok beszédeire. Es Kogalniceanu úr mint államférfiú, diplomata, világlátott ember bizonyosan igen jól tudja a nemzetközi illem szabályait s mégis tartott oly beszédet a román parlamentben, mely tüzetesen foglalkozott a mi ügyeinkkel, reflectált számos szónok beszédére, éppen hogy formyszerű interpellatiót nem intézett a mi kormányelnökünkhöz. Hát ez csak azt mutatja, hogy a köztünk fennálló viszony természete olyan, hogy köztünk megy az afféle dolog, a mi egymáshoz tökéletesen idegen országok között egészen illetéktelen beavatkozásnak mondathatnék. S ezt mutatja azon körölmény is, hogy midőn ezen beszéd nálunk a felsőházban Hunfalvy Pál úr által interpellatio tárgyává tétetett, se Hunfalvy, se a neki felelő Tisza nem nyilvánított indignatiót a fölött, hogy Kogalniceanu úr a mi dolgainkkal foglalkozott, nem tekintette azt valami merényletnek, csak annyit mondott, hogy nem fognánk megengedni belügyeinkbe való avatkozást. Hát ezekben mintegy beismerése foglalta annak, hogy a külföldi fajrokonok nemcsak élénken érdeklődhetnek a mi nemzetiségeinkért, de azoknak prókátorai is lehetnek. Az mindenesetre óhajtandó, hogy pontosabb információkat szerezzenek maguknak, mint az a jeles államférfiú, a ki joggal hivatkozik a barátságos érzelmekre, sőt szolgálatokra, melyeket neki a múltban köszönünk, ez alkalommal azonban beleesett abba a hibába, hogy erősen színezett némely dolgokat, míg említetlen hagyott talán fontosabbakat, midőn a románok panaszairól beszélt.

Mindezekben én azt vélem ismét bebizonyítva láthatni, hogy az emberi dolgokban se absolut jó, se absolut rossz nincs, alig van oly rossznak látszó dolog, melynek ne volna valami jó oldala. Ilyen a nemzetiségi kérdés által előidézett állapot is. Hányszor sóhajt föl a magyar ember, hogy: miért mérte ránk a sors ezt a csapást s e sóhajtások rendin nem tud megválni attól a gondolattól, hogy meg kellene magyarosítani mindent, a mi e hazában van. De a komoly politikusnak, a lelkiismeretes államférfiúnak az volna feladata, hogy magát az efféle ábrándozástól teljesen emancipálja. És ügyekezzen a helyzetet lehetőleg jóra fordítani, paralysálni rossz oldalát, kihasználni jó oldalát. Tanuljunk bölcseséget a darázsok és méhektől, melyek mérges virágokról is tudnak mézet szedni. Belügyi tekintetben, tagadhatatlan, sok bajjal jár ránk nézve a nemzetiségi kérdés; van nemzetiségi kérdés másutt is, nem kell messze menni például, itt van a szomszéd Ausztria; de a mi nemzetiségi viszonyaink különböznek az ottaniaktól, nekünk magunknak kell kitalálni a megélhetés módját s ehez az átlagos állambölcséségen kívül annak még egy különleges adaga is szükséges. Külügyi, nemzetközi tekintetben azonban én úgy látom, hogy nemzetiségi állapotainkból nevezetes előnyöket biztosíthatunk magunknak, mert nevezetes tényezői lehetnek annak, hogy ne álljunk egyedül az országok és nemzetek családjában, hanem eszközöljük egy terjedelmes szövetség létrejövetelét, mely jelentőségben és tekintetben növekedni fog abban az irányban, a melyben a most már ellenállhatlanul előre haladó cultura által szellemi és anyagi erőben gyarapodik.

IX.

E pillanatban még feje tetejére van állítva minden; az a szövetség, melyről én szólok, már meg van keresztelve «Dunai confoederatio» néven, de komolyan az elméket alig foglalkoztatja. Nem azon alakban, a melyben egy időben fölmerült, nem szövetségi állam, de szövethető államok formájában nagyon is méltó volna vele foglalkozni. E helyett mi a megmagyarosítás után sóvárgunk, a nemzetiségi mozgalom vezetőinek túlzó töredéke pedig az Acheronta movebo álláspontját foglalja el. A túlzók, mondom, fölhevült agyú s tevékeny, erélyes izgatók, kiknek befolyása mozgalmas időkben fölébe kerekedhetik a higgadtabb elemeknek. Ezek oly irányba terelik a nemzetiségi mozgalmat, mely a szövethetés helyett a magyar állam fennállásával ellentétben áll; és sikerült nekik oly színezetet adni az egész nemzetiségi mozgalomnak, hogy a magyar közönség, a maga chauvinisticus fölhevülésében, hajlandó «államellenes» czímen nevezni a nemzetiségeknek leg egyszerűbb és törvényesebb kívánatait s legalaposabb panaszait is. A túlzók a helyett, hogy komolyan foglalkoznának egy oly szövetség eszméjével, melyben a helyzetöknél fogva egymásra utalt kisebb nemzetek önerejükből képesek volnának létüket és érdekeiket biztosítani, egymás ellen akarják velük igénybe vétetni oly nagy hatalmak segítségét, melyek valamennyiüket romlással fenyegetik. Az összes szláv törzsek eddig

Oroszországra függesztették szemöket, Szerbia és Bulgária az elsők, melyek ettől eltérni látszanak hajlandóknak, de létezik mind a kettőben orosz párt, mely a nemzeti szabadság pártjával versenyez. Románia, a román nemzetnek különböző országokban létező alkatelemeivel együtt nagyon jól tudja, hogy létét fenyegeti a panslavismus, nevezetesen az orosz hatalom, de azért az oroszszal határozottan szakítani nemcsak nem mer, de nem is akar, mert ott is vannak, kik nem tartják lehetetlennek azt sem, hogy, ha Oroszország Ausztriát és Magyarországot leveri, hajlandó lesz egy nagy román állam megalakítására.

Az Oroszországra való támaszkodást azonban a conjecturalis politika körébe tartozó s a távolabbi jövő kérdésének tekintik a nemzetiségek, az orosz propaganda hatása, úgy látszik, hogy gyengült, sőt Oroszország befolyásán újabban itt-ott rés ütött. A románok közt pedig, úgy látszik, mindinkább megszilárdul az a meggyőződés, hogy a román nemzetet létében fenyegeti a panslavismus, a miért is rá nézve egyenesen életszükség, hogy másutt keressen szövetségeseket; sőt a mi románjaink minden alkalommal s nyíltan kifejezik azon nézetöket, hogy román és magyar egyenesen egymásra van utalva a panslavismus, tehát Oroszország ellen való védekezésben.

De hát, azt mondják, a magyarság lehetlenné teszi a szövetekezést, mer: nem akarja nekik concedálni azon föltételeket, melyek nemzeti fenmaradásuk és fejlődésükre nézve múlhatlanul szükségesegek. Ezt biztosítani az ök legfőbb feladatuk, e czélból kell keresniük támaszt ott, a hol föltalálhatják, ez tereli a nemzetiségeket oda, hogy Ausztriára, *az egységes Ausztriára* támaszkodjanak és ne csatlakozzanak Magyarország azon törekvéseihez, hogy önállóságát megszilárdítsa s minél teljesebbé tegye, mert minél jobban megszilár-

dul a független magyar állam, annál több eszközök: állanak rendelkezésére a nemzetiségek elnyomására.

Én azt hiszem, hogy e felfogásban, mely, ha nem általános is, de kétségtelenül el van terjedve a nemzetiségek közt, nagy tévedés rejlik s a tévedés onnan ered, mert csalódásban élnek azon támasznak értékeire nézve, melylyel bírni vélnek az osztrák birodalmi egység eszméjében.

Százados balítéletként él a nemzetiségek közt az a hit, hogy Ausztriára támaszkodhatnak a magyarság ellen; a «császár», az «imperatu» pártfogásába vetett bizalom oly régi, mint Ausztria uralkodása. Ausztria urává lett azoknak, kik az ő urai voltak; a szegény szolganép mindig s mindenütt a megalégedés, a kár-Öröm egy nemével nézte azt, ha egy nagyobb hatalom kerekedett azoknak fölébe, kik rajta közvetlenül uralkodtak; a szegénység mindig reménnyel nézett föl általában a fejedelmek nagy hatalmához pedig ez mindig kész volt őt az arisztokráciának kiszolgáltatni s a nép csak a fejedelmi hatalom korlátozásával tudott jobb sorshoz jutni; soha sem tudott a fejedelmi hatalom részéről egyebet kapni üres biztatásnál, ha szolgálatai az arisztokratia ellen igénybe vétettek. így Ivolt ez nálunk is. Sőt mind azok a kedvezmények, melyekben a szegény nép – s ehhez tartozott a nemzetiségbeliek tömege – részesült, az úrbér s a végleges felszabadulás 1848-ban. az arisztokratia, illetőleg a magyarság által a fejedelmi hatalom erős ellenzése után jöttek létre. Ellenben a vallási kényszer, melylyel a görög nem egyesült románok a görög egyesült felekezetbe hajtattak, tisztán fejedelmi kegyelemnek volt kifolyása. Nem részesültek más kedvezményben, mint hogy a Hóra Kloska-féle meg az 1848-iki atrocitásokra felbátorítottak; de hát az imperatuban való reménykedés hagyományossá lett mai napiglan. S mit

nyertek 1848/9-ben tett szolgálataikért? Megkapták a «Gleichberechtigung der Nationalitäten» híres proclamálását, egy ephemer kísérletet a szerb Woywodinával, egy erdélyi országgyűléssel, és kapták mindnyájunkkal együtt az absolut-rendszer közös áldásait. Ekkor megjött pillanatra a kiábrándulás s az absolut-rendszer alatt jött létre a nemzetiségek közti kibékülés rövid korszaka.

S mire alapíthatnák bizalmukat e pillanatban, midőn, fájdalom, felbomlott ismét az egyetértés? Tényekre absolute nem; a hatalom nem tesz értük semmit és nem akadályoz meg semmit. A hatalom – az ők stíljökben szólva – teljesen kiszolgáltatta a magyarságnak a nemzetiségeket; a szentesítés nem tagadtott meg oly törvényektől, melyek éle ellenök fordult, a kormány nem készttetett oly eljárásra, mely kedvező lett volna rájuk nézve. Azt mondják talán, hogy ez a dualismus rendszerének természetes kifolyása s a dualismust a magyarság csikarta ki. Engedelmet kdek, ez épen nem kifolyása, az oly alkotmányosság, mint a miénk, egyáltalában nem zárja ki a legfőbb hatalom akarátának érvényesülését, a mint ezt a polgári házasság meg a bank kérdéseiben, de főkép Bosznia elfoglalásában kétséget kizárólag láthatjuk.

Mire alapíthatnák tehát? Egyedül azon közmondásra, hogy: ellenségem ellensége nekem barátom? Ha csakugyan így gondolkoznának, ez furcsa világot vetne közállapotainkra. Azt észlelik vájjon a nemzetiségek, hogy a «hatalom» nekünk magyaroknak nem barátunk most sem? Nem valódi hát, nem teljes a kibékülés? Lehet valami a dologban. Lehet hogy csalódnak a nemzetiségek, de az is figyelemre méltó, ha nekik ily feltevéseikben van mire támaszkodniuk. Ki tudja, nem dobnak-e oda néha valamit, nem ejtenek-e el előttük szavakat, melyekből jogosítva hiszik magu-

kat következtetéseket vonni le bizonyos irányban. Hát hiszen mi magunk is úgy vagyunk vele, hogy erővel szemet hunyunk bizonyos fölvilanó jelenségek előtt s azt mondjuk: ez csak káprázat volt. Hogy az, a mi Horvátországban folyik, folyt legalább a legislegközelebbi időig, nem tiszta munka – abban már alig lehet kétség. És hát a Hentzi-féle dolgok annyi más megelőző esettel, melyben az annyira kegyelt katonaság kimutatta magyarellenes érzelmeit. De hát ha úgy volna is a dolog, hogy a nemzetiségek egyenesen meg volnának biztatva, mi következ-
 nék ebből, kapcsolatban azon tagadhatlan ténnyel, hogy e pillanatban felülről semmi sem hátráltatja a magyarságot abban, hogy ne csak a társadalom, de a törvényhozás és kormányzat is nemzetiségellenes politikát kövessen? Az következ-
 nék és semmi más, hogy ily kétszínű politikára a nemzetiségeknek semmit építeniök nem lehet. – És nem kell elfelejteniök két dolgot. Egyik az, hogy ha a hatalom kedvezésének ára van, ennek megadásában a nemzetiségek a magyarsággal nem versenyezhetnek, a magyarságnak inkább áll módjában őket túllicitálni; és hogy ez a magyarságtól kitelhetik, erre a Tisza-kormány s pártjának magatartása csalszóval bizonyítékot szolgáltat. A másik pedig az, hogy itt teljesen kizártnak tekinthetik a kedélyességét, mely tett szolgálatokért való hálaérzetben vagy valami különös rokonszenven nyilatkozhatnék. Tekintsenek át a határon s nézzék, mi történik Ausztriában. Hitte volna-e azt az ember! valaha, hogy a hatalom annyira háttérbe engedi szorítottatni a német elemet? Azt gondoltuk, hogy saját nemzetiségének tartja a németet, mely szívéhez van növe. Mit mindent áldozott azért, hogy állását Németországban fentarthassa, mit mindent tett nálunk a germanisatio érdekében. Nekünk bizony nincs semmi

okunk részvétet érezni a fölött, hogy a németiség hatalma a legújabb időben korlátok közé szorítottatott, azért az osztrák németiségért nincs miért rajonganunk, de mégis meglepett, hogy a hatalom oly könnyen felül tudott emelkedni mindazon tekinteteken, melyek részéről a németeknek való kedvezést megmagyarázhatóvá tették volna. A hatalomnak nincs nemzetisége, ily gyengeségen felül emelkedett. Intés ez minden esetre a nemzetiségek számára; ha tán azt hiszik, hogy felejthetlen mély benyomást tettek bizonyos helyeken a múltban tanúsított szolgálataik vagy azóta is tüntetőleg hangoztatott loyaltási nyilatkozataik: nagyon csalatkozhatnak, csakúgy, mint csalatkoznak Ausztria németjei, kik pedig ott voltak a hatalom bölcsőjénél s mindent inkább hittek volna, mint azt, hogy annyi századon át tartó döntő uralmuk valaha meg fog ingani.

Egyáltalában nem biztos tehát az a támasz, melyet a nemzetiségek bírni vélnek Ausztriában. S ezzel nem akarom azt mondani, hogy a mi számunkra biztos. Nem biztos se egyik félnek, se a másiknak. Most e pillanatban nekünk megvan, nekünk szabad kéz van adva a nemzetiségek ellen, mint fentebb rámutattam, de ennek ára az, hogy ne követeljünk több önállóságot, hunyáskodjunk meg, s tőrjünk, engedjük, hogy a birodalmi egység mindinkább felhasználhassa a maga consolidatiójára mind azon nagy garantiákat, melyeket magának fentartott. De hát nem megy-e utóvégre is oly túlságba e tekintetben a követelés, hogy daczára a mostani készségnek, nem leszünk képesek kielégíteni? Sőt abban sem lehetünk biztosak, vájjon nem azért enged-e nekünk annyira szabad kezét a hatalom, hogy vele visszaéljünk, s ez által fentartsuk magunk ellen a nemzetiségeknél az ingerültség állapotát; a hatalom mossa kezét, hivatkozik a duális-

musra, az alkotmányosság kényszerére, a mely akadályozza abban, hogy szíve szerint cselekedhessek a nemzetiségek érdekében. Az ily fentartásoknak, az ily speculációknak semmivel se tehetünk nagyobb szolgálatot, mint a nemzetiségekkel való rossz bánásmóddal, a hatalomnak csak nézni kell, a mit mi művelünk, elvégezzük mi az ő dolgát, ő esetleg majd bezsebeli annak idejében a mi működésünk gyümölcsét, ha majd egyszer azon a ponton leszünk, hogy nem lesz többé feladni valónk nemzeti önállóságunk biztosítékaiból vagy a nemzet utóvégre is megsokalja az áldozatok meghozatalát, míg a hatalom folyvást többet követel.

De hát ez az eset még messze lehet, s addig a nemzetiségek folyvást ki lehetnek téve annak, hogy a hatalom szabad kezét ad a magyarságnak ellenök. Az Ausztria és Magyarország közt előbb-utóbb beállandó összeütközés volna rájuk nézve azon eset, mely kedvező esélyeket hozhat? Hátha épen nem következik be ezen conflictus, mert a magyarság kivívja nagyobb önállóságát «békés utón, alkotmányos eszközökkel», vagy meghozzák neki önként a függetlenséget az események.

Ne támaszkodjunk tehát ily politikára se egyik, se másik részről, — hanem igazítsuk el magunk egymás közt a magunk dolgát; húzzuk keresztül egy vonással a fondorlatok számításait. A nemzetiségek tégy ék magukéva Magyarországnak az önálló államiságra való törekvését, a magyarság mondjon le őszintén azon törekvésről, hogy a nem-magyar ajkú honpolgárokat nemzetiségökből kiforgassa, s adjon meg nekik mindent, a mi az állam consistentiájával összefér, a mi a közügyeknek jó elintézését meg nem akasztja. Ez a módja, hogy magunkat ama kétszínű politika polyp-karjaiból kiszabadítsuk.

A nemzetiségek gondolják meg, hogy *Magyarország, ha önálló állami életet akar élni, absolute nem nélkülözheti azt, hogy a nemzetiségekkel jó békességben éljen,* sőt hogy jó egyetértésben éljen azon szomszéd országokkal is, melyekben a mi nemzetségeink fajrokonai államalkotó nemzetekül élnek. [Képzeljük magunknak azt a helyzetet, hogy bekövetkezik ismét egyike ama nagy változásoknak, melyeken a Habsburg-dynastia már keresztül ment, hogy a mostani osztrák-magyar monarchia felbomlik, s Magyarország akarva, nem akarva oda lesz utalva, hogy maga lábán álljon meg, s legyen független állam a szó igazi értelmében, vagy legalább kétségtelen magva egy szűkebb körre szorított Habsburg-birodalomnak: lehet-e csak gondolni is ez esetben arra, hogy képes legyen meg is kezdeni állami létét a nélkül, hogy akként rendezze nemzeti-ségi viszonyait, hogy belbékéje biztosítva legyen. Szükséges ez első sorban azért, hogy minden etnográfiai tarkasága mellett is bírjon erkölcsi egységgel és tömörséggel, másod sorban azért, hogy biztosítsa magának a szomszéd délkeleti kisebb államok szövetségét, mely – mint fentebb rámutattam – reális alapokon nyugvó és benső lehet azon kapocsnál fogva, melyet épen a nemzetiségek képeznek. Csali így tart, hat számot arra Magyarország, hogy magát az európai államok családjában fentarthassa. És hát vájjon a lehetetlenségek közé tartozik-e e helyzet bekövetkezése? Mondhatja egy és más is, hogy nem óhajtja hogy faji fenmaradásunk szempontjából biztosabb a mostani állapot, mely mellett élvezhetjük a nagyhatalmi lét előnyeit, s fajunknak nemcsak fentartására, de gyarapítására is bírjuk a kellő eszközöket. Nem vitatkozom velők, csak azt kérdem: tőlünk függ-e utóvégre és minden körülmények közt, s ha van lehetőség, hogy csakugyan ránk octroyálják az események

a teljes függetlenséget, nem szükséges-e ott, hol nagy szabásokban van szó, nemzeti politika megállapításáról, ily eshetőségre is magunkról gondoskodnunk? De eltekintve a teljes állami függetlenségtől, vegyük csak az önállóságnak azt az állapotát, mely az Ausztriával közös fejedelem mellett lehetséges, vegyük csak azt az állapotot, hogy a mostani közös ügyes rendszer által concédait állami önállóságot (?) akarjuk fentartani, a mit bizony óhajtana az utolsó mameluk is, ha épen a nemzeti kérdés által nem gondolná magát arra késztetve, hogy fokról-fokra engedjen még ebből is, hogy a nemzetiségekre nézve jó humorban tartsa a hatalmat: a nemzetiségeknek egyáltalában nincs érdekkben közönyösen nézni vagy épen ellenezni a magyar állam önállóságának megszilárdítását, mert minél inkább törekszik a magyarság az állami önállóság consolidatiójára s megvédésére, annál inkább van természetszerűleg oda késztetve, hogy hátát fedezze. Ha jó egyetértésben vagyunk a nemzetiségekkel, ha velünk együtt állnak állami önállóságunk védelmében, akkor nincs szükségünk azzal keresni a hatalom jó indulatát, hogy mind többet-többet feladjunk jogainkból; ha el akarjuk nyomni a nemzetiségeket, éhez a hatalom beleegyezése szükséges, s ezt meg is kaphatjuk, de ezért engedményeket kell tenni folytonosan, azon veszélylyel, hogy a magát elbízó hatalom oly dolgokat követel, melyeket majd lehetetlen lesz megadnunk, s kárba megy mindaz, a mit ez irányban tettünk. Lehetetlen, hogy ezt utóvégre is be ne lássa a magyarság; lehetetlen, hogy be ne lássa, miszerint *szembe szállani a birodalmi egységre törekvéssel is meg a nemzetiségekkel is egyenesen képtelenség*, lehetetlen, hogy be ne lássa előbb-utóbb, hogy a magyarosítási utópiák kergetésével a birodalmi egység molochjának karjai közé rohan. Ennek belátását minden-

esetre akadályozná az, ha azt volna látni kénytelen, hogy a nemzetiségek közönnyel nézik a nemzeti önállóság biztosítására való törekvéseket, s nem szűnnek meg ezen önállóság régi ellenségeinek támogatásához kötni reményüket, annyira, hogy a magyarságnak egyáltalában nem lehetne arra kilátása, hogy a nemzetiségeket az állami önállóság támogatására megnyerje.

Hanem hát mindehhez az kellene, hogy változzék át lényegesen az a hangulat, mely a magyarság körében a nemzetiségi kérdésre nézve ez idő szerint mutatkozik; az igazság és méltányosság érzete, s a magyar nemzet valódi érdekeinek fölismerése szorítsa háttérbe a mostani vésteljes áramlatot. Ettől függ minden; ez a *conditio sine qua non* helyzetünk megjavulásához.

Szilágyi Dezső és gr. Apponyi Albert azt mondták, hogy csak azon föltétel alatt lehet meghagyni az 1868-iki nemzetiségi törvényt, ha a nemzetiségek az úgynevezett «államellenes» törekvésekkel felhagynak. A miniszterelnök Tisza Kálmán ugyanazt monda lényegben: – «a nemzetiségek ... nézzenek szét széles e világon, a hol consolidait nagyobbacska s nem szövetséges államok vannak vájjon az azon államban élő más fajhoz tartozó polgárok akár egyházi, akár iskolai, akár közigazgatási téren részesülnek-e annyi előnyben, mint Magyarországnak? Ha mutathatnak ilyent, akkor köthetik feltételhez a magyar állameszme iránti hűségüket. De ha nem mutathatnak, akkor ne kössék ahoz, hanem az által, hogy folyton tettel bizonyítják, hogy ha más nyelv is az anyanyelvük, mégis a magyar állam hívei, tegyék lehetővé, hogy az ő specziális faji érdekükben is minél több történhessék».

Államférfias bölcs mondásnak, fontos kormányzati nyilatkozatnak kürtöltettek ki ez üres frázisok, melyekkel csak is azt bizonyítá be ismét Tisza miniszter elnök úr, hogy neki nemzetiségi politikája nincs, hogy

ezen első rendű politikai kérdésben egyáltalában nincs tisztában magával, míg cselekvésében itt is csak azt bizonyítja be, hogy kortes-politikánál feljebb nem képes emelkedni s nem mer szembeszállani az uralkodó chauvinisticus áramlattal, nehogy kárát vallja a választási mozgalmak alkalmával.

Viseljék jól magukat a nemzetiségek, akkor majd jól bánunk velők – ez tehát a veleje az irányadó körök enunciatíóinak; a nemzetiségek pedig azt mondják: bánjanak jól velünk, akkor majd jól viseljük magunkat. Ki kezdje meg tehát? Tisza miniszterelnök úrnak volt még egy bölcs mondása a nemzetiségi kérdésben a lefolyt ülészak folyamában. Midőn egy kormánypárti képviselő azt ajánlá, hogy a községi jegyzők is kinevezés alá essenek, miután vannak az országnak oly vidékei, hol négyeszegmértföld számra nem lehet találni hazafiság tekintetében megbízható egyéneket, s én, e sorok írója, indítatva éreztem magamat ez ellen tiltakozni, a miniszterelnök úr is megjegyezte, hogy azt ugyan nem lehet állítani, mit ama képviselő mondott, de azért – így szokott ő tenni – mégis azt monda nekem, hogy mit prókátoroskodom én a nemzetiségek mellett, mikor azokat *senki sem bántja*. Hát én utalok azokra a tényekre, melyek az X. Y-féle röpiratban s e lapokon is elő vannak sorolva. Ha ezekhez hozzá vesszük a társadalmi téren is megindult mozgalmat, mely természetesen kihat a hivatalos eljárás terére is, mert hiszen a hivatalos tényezők részesei annak a társadalmi mozgalomnak s lehetetlen, hogy az ott merített nézeteket és hangulatot át ne vigyék hivatalos működésük körébe: nagyon könnyű megítélni, mit jelent az a «senki se bántja». Annak kell tehát kezdeni a jobb viszony létrehozását, a ki másikat bántja, a kinek kezében van az activ szerep, nem pedig annak, a ki a passiv szerepet játsza. Az

államhatalom gyakorlása a magyarság kezében van, az ő feladata tehát törvényhozási és kormányzási *tényekkel* bizonyítani be, hogy a nemzetiségi egyenjogúságot valósággá tenni akarja: a nemzetiségek nem tesznek, mert helyzetüknél fogva nem is tehetnek egyebet mint azt, hogy elégtelenségüket nyilvánítsák s ez csak akkor szűnhetik meg, ha sérelmeik orvosolva lesznek, ha az irányukban tanúsított más bánásmód félreismerhetetlen tényekben nyilatkozik. Hogy addig, míg az nem történik, elhallgassanak panaszaiikkal s ez által tanúsítsák azt a tőlük követelt «jó magaviseletet», azt kívánni egyenesen képtelenség. Az ily követelés azon apára emlékeztet, a ki azt mondta: mindig verem azt a gyermeket, hogy miért sír s annál jobban sír. Nyugtalanítanak bennünket azok a panaszok, sőt örökös lázas izgatottságban tartanak? Természetesen, mert oly dologra emlékeztetnek, a mi hazánknak achilles-sarkát képezi. Államellenesnek mondunk minden panaszkodást? Hát igen, mert érezzük, tudjuk, hogy *államveszély* es a honpolgárok elégedetlensége, annál veszélyesebb, minél nagyobb számmal vannak az elégedetlenek. Békétlenkedünk, hogy nem akarnak velünk tartani a nemzetiségek s olyanokra támaszkodnak inkább, kiktől velünk együtt utóvégre csak saját vészőket várhatják? Úgy de az emberi természetben fekszik, hogy első sorban azt a bajt igyekezzék elhárítani, a mely miatt közvetlenül szenved, a többire nézve, habár tán nagyobb lehet, azt mondván: kommt Zeit, kommt Rath. S a nemzetiségeknek közvetlenül most velünk van bajuk.

Rajtunk a sor első sorban kétségtelenül s megvagyok győződve, hogy a kezdeményezés nem lesz sikertelen. Ha módot nyújtunk a nemzetiségeknek arra, hogy köztünk és velünk tisztességesen megélhessenek, nem lesz rájuk hatása az enthusiasták kalandos államellenes

izgatásának. A századok óta meglepedett ősök emlékéhez s szülőföldéhez ragaszkodó honpolgár, kit az élet különféle vonatkozásainak ezer meg ezer szála kötnek a status quohoz, nem engedi magát egy könnyen a felforgatás terére csábíttatni, ha csak sorsa nem válik tűrhetlenné. Én e rövid munka elején rámutattam a kibékülés lehetséges voltára, rámutattam mily hálás talajra számíthat a nemzetiségeknél az igazságos bánásmód. A viszonyok még nincsenek elmérgesedve, a kétségtelenül veszélyes irányból, melyben egy részről és j más részről is haladunk, még van visszatérés. De! komolyan kell a dologgal foglalkozni. Kellemetlen ügy az a nemzetiségi kérdés, melylyel farkasszem nézni a magyar ember nem igen szeret; de el kell rá szólni magát; nagyokat sóhajtani, hogy miért nem magyar minden ember, a ki e hazát lakja, ismételni minduntalan, hogy a nemzetiségek ilyenek meg amolyanok - ez nem politika; velük kell megélnünk, az kétségtelen, egyedül az a kérdés, hogy mi a leghelyesebb módja annak, hogy velük békességben megélhessünk.

